

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
ÜLDKEELETEADUSE OSAKOND

Kärt-Katrin Pere

KOODIKOPEERIMINE PARIISI EESTLASTE SUULISTES VESTLUSTES

Magistritöö

Juhendajad professor Renate Pajusalu ja professor Anna Verschik (TLÜ)

Tartu 2014

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Koodikopeerimise teoreetiline taust.....	6
1.1. Mitmekeelsus.....	6
1.2. Kontaktidest johtuvad keelemuutused.....	8
1.3. Terminoloogiast.....	9
1.3.1. Koodivahetus ja laenamine.....	10
1.3.2. Lars Johansoni koodikopeerimise mudel.....	11
1.3.3. Adoptsioon, impositsioon ja keelevahetus.....	15
1.3.4. Koopiate tüübid.....	17
1.3.5. Täielik koopia.....	18
1.3.6. Valikuline koopia.....	19
1.3.7. Segakoopia.....	20
1.4. Kopeerimise põhjuseid	22
1.5. Varasemaid Eesti keeleteaduse töid koodivahetuse ja koodikopeerimise alal	25
2. Välitöö Pariisi eestlaste vestlustest.....	27
2.1. Keelejuhtide valik ja taust.....	27
2.2. Välitöö meetodid.....	30
2.3. Uuri ja mõju keelejuhtidele.....	31
3. Pariisi eestlaste koodikopeerimise analüüs.....	33
3.1. Koodikopeerimise näidete esitamise ja liigitamise printsiibid	33
3.2. Keelenäidete vormistamine.....	34
3.3. Täielikud koopiad.....	35
3.3.1. Semantiline spetsiifilisus.....	36
3.3.2. Diskursus-pragmatiliste sõnade koopiad.....	54
3.4. Valikulised koopiad.....	56
3.5. Segakoopiad.....	64
3.6. Koodikopeerimisest koodivahelduse suunas.....	65
3.7. Järeldused.....	69
3.8. Kõrvutamise Paljasma tulemustega.....	72
Kokkuvõte.....	74
Lühendid.....	78
Kirjandus.....	79
Code-Copying in Oral Conversations of Parisian Estonians.....	85
Summary.....	85
Lisad.....	88
Lisa 1. Keelejuhtide arutelusid semantikast.....	88
Bourgeois.....	88
Tarte vs gâteau	89

Sissejuhatus

Mitmekeelsus- ja kontaktidest johtuvate keelemuutuste uuringutel on tänapäeva maailmas väga suur roll, kuna teises riigis õppimine ja töötamine on Euroopa kodanikele lihtsam kui kunagi varem. Mitmekeelsus võib olla selliste rännete põhjuseks või kaasnähuks. Seda võimalust kasutab ka aina suurem arv eestlasi. Raske on leida üliõpilastest tutvusringkonnas inimest, kes ei oleks käinud (üli)õpilasvahetusprogrammi raames või töötanud välismaal (või mõlemat), või vähemasti, kes ei plaaniks eelmainitud tulevikus.

Teises keelekeskkonnas pikemalt viibimine ja teise keele sage kasutamine igapäevaselt muudab ka emakeele kasutust vähemal või rohkemal määral. Keelekontaktidest johtuvaid muutusi on mõnda aega uuritud ning kasutusel erinevaid teooriaid ja mudeleid. Siinne töö lähtub Lars Johansoni koodikopeerimise mudelist, mis jälgib kõiki kontaktidest tulenevaid muutusi ühes raamistikus, mis on selle mudeli üks tugevamaid külgi.

Kui koodivahetuse (*code-switching* jt) all on vaadeldud eelkõige mitme keele(variandi) kasutust ühes lauses või ka lausete vahel ehk kogu vestluse jooksul, siis koodikopeerimise (*code-copying*) all mõistetakse teise keele(variandi) (mudelkoodi) nii sõnade kui ka muude elementide, nagu rõhk, lausestruktuur, hääldus, tähendus jms sisestamist vestluse põhikeelde (põhikoodi). Sõltuvalt kopeerimise mahust võib tulemus olla täielik, valikuline või segakoopia.

Mitmekeelses keskkonnas võib esineda ka koodivaheldust (*code-alternation*) ehk mitme keele kasutamist ühes lausungis (seega ka mitme lause vältel). Siinne töö keskendub aga pigem koodikopeerimisele, mida jälgitakse lausesiseselt, kusjuures lause põhikood jääb

samaks, kuigi sisaldab koopiaid mudelkoodist. Nii koodivaheldus kui koodikopeerimine kuuluvad Johanson'i terminoloogias koondmõiste *koodiinteraktsioon* (*code-interaction*) alla.

Teise keele elementide sisestamist tuleb sageli ette, kui kasutatakse väljendeid, mis seostuvad sotsiaalse ja kultuurispetsiifilise kontekstiga, kus need väljendid tavaliselt käibel on ning mis seeläbi kõneleja peas seostuvad vastava keelega (Matras 2009: 129), ent tegu ei ole ilmtingimata kultuurispetsiifilise sõnavaraga, vaid eelkõige semantilise spetsiifilisusega, mis on astmeline ning mille määrab kontekst (vt punkt 1.4.).

Uurimus vaatlleb prantsuse keele mõju Pariisis ja selle lähiümbruses (edaspidi lihtsustatult: Pariisis) elavate eestlaste eesti keelele koodikopeerimise näitel. Magistritöö aluseks on osalusvaatlused Pariisis 27.02–17.03 2014. aastal, mille jooksul salvestas töö autor diktofoniga kokku 17 tundi, millele lisandusid veel lastega lindistused, mida siin ei uurita. Salvestati kohalike omavahelisi kohtumisi keeleuurija juuresolekul ning poolstruktureeritud intervjuusid keeleuurija ja keelejuhi vahel.

Fookuses on küsimused, kuidas ja mil määral esineb koodikopeerimist Pariisi eestlaste kõnes ning töö algul püstitatud hüpotees oli: keelejuhtide kõnes esineb mitmekeelsuse ilminguid, aga enamasti ei vahetata keeli (koodivaheldus), vaid pigem sisestatakse teise keele elemente oma kõnesse (koodikopeerimist), eriti kuna keelejuhid olid esimese põlvkonna eestlaste esindajad Pariisis. Samuti võis teoreetilise materjali põhjal oodata enim täielike koopiate esinemist. Nagu Johanson'i mudeli, on ka siinse töö põhieesmärk eelkõige kirjeldada, mitte ennustada ega otsida piiranguid keelekontaktidest tulenevatele muutustele, millega tegelevad teised mudelid (vt punkt 1.3.).

Kui rohke koodivahelduse või kopeerimisega keelt võidakse keelejuhtide algses päritoluriigis pidada halvimal juhul „snoobilikuks põlguseks“ (*snoobish contempt*) emakeele vastu, siis on see mõtlematult öeldud, kuna keelejuhid on just oma keelt

püüdnud hoida ja seda lastele edasi anda, mitte vahetada teise keele vastu (Haugen 1969: 70). Loodetavasti on aga sellist suhtumist (algses) koduriigis poolt aina vähem ja vähem, kuigi ka töö autor on Eestis kuulnud väidet välismaal õppinu kohta, et too justkui ei tahagi mäletada, kuidas „õigesti“ (kritiseerija silmis, sotsiolingvistika ei anna hinnanguid) eesti keeles midagi öeldakse ja tahab demonstreerida oma välismaal saadud keelemõjutusi.

Uurimus koosneb kolmest osast. Esimene osa tutvustab eelkõige keelekontaktidest tulenevate keelemuutuste terminoloogiat, veidi lähemalt tuntumaid mõisteid *laenamine*, *koodivahetus*¹ ja empiirilises osas rakendatav *koodikopeerimine*. Lisaks tuuakse välja mõningaid Eesti keeleteaduse uurijaid ja nende uurimissuundi koodikopeerimise alal. Teine osa käsitleb Pariisi välitöö metoodikat ning keelejuhtide tausta. Töö kolmandas osas on toodud välitöö jooksul kogutud koodikopeerimisnähtuste analüüs.

Autorile on teada üks varasem uurimus, mis tegeleb koodikopeerimisega prantsuse keelest eesti keelde, milleks on 2012. aastal ilmunud Veronika Paljasma magistritöö „Prantsuse-eesti koodikopeerimine blogides“, kus lisaks tavapärastele koopiatele (täielikud, valikulised ja segakoopiad) eristati veel neljanda grupina keelelist loovust ja keelenalju. Muuhulgas nenditakse, et vajalik oleks ka prantsuskeelses keskkonnas elavate eestlaste kõne ja omavaheliste vestluste uurimine. (Paljasma 2012: 27, 67)

Uurimistöö oli võimalik tänu CWT Estonia reisistipendiumile ja uurija lähedaste toetusele ning esmajoones muidugi tänu sõbralikele ning külalislahketele Pariisi eestlastele.

¹ Kuigi siinne töö lähtub siiski Lars Johansoni mõistetest *koodikopeerimine* ja *koodivaheldus*, siis kasutatakse aeg-ajalt ka muid termineid, kui neid on kasutanud refereeritud uurijad oma töödes.

1. Koodikopeerimise teoreetiline taust

1.1. Mitmekeelsus

Mitmekeelsust võib vaadelda nii ühiskonna- kui üksikisikutasandil. Siinne töö keskendub indiviiditasandile ning selle all on mõeldud lihtsalt võimet kasutada mitut keelt, mis ei eelda, et mitmekeelne isik oleks mitu keelt omandanud juba lapsena. Kuigi ei ole siiani päris täpselt teada, kuidas keel, või veel enam, mitu keelt ühe inimese peas toimivad, siis järgnevas lõigus toodud Yaron Matrase (2009) keelelise repertuaari² seletus iseloomustab nii üks- kui mitmekeelset olukorda autori arvates päris hästi. Kindlasti ei ole kakskeelne või mitmekeelne isik ükskeelsete summa ning tema keelekasutust ei peaks sellest lähtuvalt ka ükskeelsuse vaatenurgast uurima (lähemalt Clyne 2003: 4–5, Jørgensen 2008).

Matras kirjutab, et mitmekeelsetel inimestel on keerukas keeleline repertuaar (*complex repertoire, linguistic repertoire*), mida nad enda väljendamiseks alati kasutada saavad. Ta lisab, et see repertuaar ei koosne „keeltest“ ega „keelesüsteemidest“, vaid pigem seostest, mis sotsiaalsel keelekasutusel tekivad ehk teisisõnu peavad nad kogu aeg teadlikult või alateadlikult valima, milliseid keelevorme nad kasutavad, millise keele vormid on vastavas olukorras vastuvõetavad ja sobivad. Näiteks võib mõnes kontekstis mitme keele elementide kasutamine olla „sotsiaalselt vastuvõetav“ ning võib viia „tõhusa eesmärgist juhinduva suhtluseni“. Seejuures võivad kõnelejad ühe keele elemente (hääldust, suhtluspartikleid jms) kasutada ka muukeelses suhtluses. Eelnev viitab Matrased sõnul sellele, et mitmekeelsed inimesed ei „lülita välja“ ega „blokeeri“ üht keelt, kui nad teises keeles suhtlevad, vaid neil on kogu aeg võimalus oma „tervet

² Termin pärineb sotsiolingvistikast, Blommaert & Backus (2011) annavad hea ülevaate keelerepertuaarist.

keerukat keelelist repertuaari“ rakendada. (Matras 2009: 4–5) Sellesse väitesse tuleb mõningase ettevaatlikkusega suhtuda, kui arvestada situatsioone, kus isegi lihtsad ja tavapärased emakeelsed sõnad on justkui „blokeerunud“ ega meenu kõnelejale nii muukeelses kontekstis kui ka emakeelt kõneldes (olles nt nädalaid teises keelekeskkonnas viibinud).

Weinreich (1953: 1) defineerib mitmekeelsusena – või õigemini kakskeelsusena, kuna tema silmis kehtivad kakskeelsuse tähelepanekud, juhul kui ei ole teisiti märgitud, ka mitmekeelsuse kohta – olukorra, kus üks ja seesama isik kasutab vaheldumisi mitut keelt ehk teisisõnu on keeled omavahel kontaktis kõnelejas endas, seega keelemuutused algavadki üksikkõnelejast. Sellest vaatenurgast lähtub siinne töö ja seda toetatakse tänapäevalgi (Matras 2009, Verschik 2008). Matras ütleb, et keelekontakt peitub kõneleja sees ning keele „süsteemid“ tegelikult omavahel kokku ei puutu ega „isegi mõjuta üksteist“, seega *kontakt* on siin metafoor (Matras 2009: 3). Siin peab Matras ilmselt silmas seda, et kontakt ei ole keelte vahel ühiskonnas, vaid kõneleja peas ning kõneleja enda keelekasutuse muutus saab alguse tema peas toimuvatest innovatsioonidest. Samas ei ole välistatud, et ka need muutused laialdase kasutamisega kogukonda ja ühiskonda levivad (vt punkt 1.3.3.).

Sarnaselt Weinreichiga tõdeb Haugen, et kakskeelsusest rääkimisel peetakse silmas ka mitmekeelsust. Haugeni teoorias on mitmekeelsusel eri tasemed, aga tema uurimuses hõlmab see inimesi, kes on ühe keele rääkijad ja „suudavad produtseerida terviklikke, tähendusega lauseid teises keeles“ (Haugen 1969: 7).

Siinkohal tuleb aga pöörata tähelepanu sellele, et kuigi ka tänapäeval võib mitmekeelsusuuringuis lisatäpsustuste puudumisel kehtida analoogia kakskeelsuse ja mitmekeelsuse vahel, siis tuleb arvestada, et nüüdseks on lisandunud ka kolmkeelsuse (*trilingualism*) uurimissuund (vt lähemalt nt Clyne 1997; Jessner 2006). Ka välitöös osalenud keelejuhtide seas oli rohkema kui kahe keele vabalt valdajaid, nt eesti keelele

lisaks ka vene, prantsuse, inglise, saksa jm.

Käesoleva töö eesmärk on uurida eestlasi, kes elavad prantsuskeelses keskkonnas ja kelle igapäevaelus figureerib prantsuse keel, mis võib olla õpitud (ja on endiselt õppimisel) mis tahes eluetapil. Arvestada tuleks aga ka sellega, et keelejuhtide eesti keelt ei pruugi mõjutada vaid prantsuse keel, vaid ka muud keeled, mida nad valdavad, nt inglise keel või vene keel.

1.2. Kontaktidest johtuvad keelemuutused

Keelekontaktidest tulenevaid keelemuutusi hakati rohkem uurima 1950. aastatest ning selle suuna algatajateks peetakse Einar Haugenit ja Uriel Weinreichi. Esimest teostega „*The Analysis of Linguistic Borrowing*“ (1950) ja „*The Norwegian Language in America*“ (1953, kordustrükk 1969) ning viimast teosega „*Languages in Contact*“ (1953). Problemaatiline on aga olnud Weinreichi kontaktlingvistikasse sisse toodud (ja Haugeni üle võetud) negatiivselt hinnanguline termin *interferents* (*interference*), mida ta seletab kui mõlema keele normidest kõrvalekaldumist mitmekeelsete kõnelejate keelekasutuses³, mistõttu sellest terminist on suures osas loobutud. Neutraalses mõttes kasutab mõistet aga nt Sarah Thomason ja Terrence Kaufman (1988), kelle uurimust Clyne (2003: 3) ajaloolise lingvistika versta-postiks peab.

Tänapäeva kontaktlingvistikat ja mitmekeelsusuuuringuid iseloomustavad probleemid terminoloogia ühtsusega, mistõttu käsitletakse järgnevates alapeatükkides terminoloogiat üldiselt ning paari enim tuntud mõistet, millele järgneb töö empiirilise osa aluseks olev mudel ja tolle autori kriitika eelnevate terminite osas.

3 Tuleks mainida, et näib, et selline mõtlemine ei olnud tollal ebatavaline (ei saa ka väita, et väljaspool keeleteadust see tänapäevalgi väga erinev ei ole): nii Weinreichi kui Haugeni teostest jääb mulje, et sellist „keelte segamist“ nähtigi ühiskonnas keel(t)e rikkumisena ja sageli oli ka keelejuhtidel endil seda ebamugav tunnistada (Haugen 1969: 63). Weinreich näeb (koodi)vahetust kui „suutmatust väljendada end ühe keele vahenditega“, tõdeb Verschik (2004: 32) (vrd *keelelise repertuaariga*, millest oli juttu peatükis 1.1).

Siinse töö aluseks on seisukoht, et keelemuutused algavad üksikkõnelejast (Matras 2009:3, Praakli 2009: 10) Seejuures ei ole kõneleja keelekasutuse muutuste toimumiseks keelekontaktidest johtuvalt vaja teisest (mõjutavast) keelest suuri teadmisi ega ka palju aega (Haugen 1969: 13), seda on autor ka ise kogenud, viibides prantsuskeelses keskkonnas kõigest mõne nädala.

1.3. Terminoloogiast

Keelekontaktidest tulenevatest muudatustest on palju kirjutatud inglise keeles ja selle uurimiseks on pakutud mitmeid erinevaid termineid: *code-alternation*, *code-blending*, *code-mixing* ja *language mixing*, *code-switching*, *code-copying*, *borrowing*, *interference*, *transference*; eesti keeles *koodivaheldus*, *koodisegamine/koodisegu*, *koodivahetus*, *ümberlülitamine*, *koodikopeerimine*, *laenamine*, *interferents*, *ülekanne* jt.

On näha et on tegu nähtusega, kus toimub keeles teatud muutus, olgu selleks siis vahetus, segamine, laenamine või (ümber)lülitamine vms. Eelnevast tingituna tuleb seega eri uurijate töid lugedes kõigepealt selgeks teha, mida on mõeldud valitud terminoloogia all, arvestades, et teinekord võib ühe keeleteadlase jaoks nt *koodivahetus* olla katustermin, kui teise töödes võib selle tähendus olla piiratum (vt Tabel 1. Praakli 2009: 27–28).

Head ülevaated erinevast terminoloogiast ja nende kasutajatest on välja toonud Michael Clyne (2003: 70–92). Yaron Matras (2009: 101–145) vaatleb lähemalt koodivahetuse eri aspekte, kasutades mõisteid *code-switching* ja *code-mixing* vaheldumisi, kuna temagi tõdeb, et teadlaste seas puudub üldine üksmeel (2009: 101). Lisaks käsitleb Backus (1996) pikemalt ja võrdleb põhiliselt kolme mudelit: Shana Poplacki koodivahetuse ja juhulaensõnade mudelit (1980) (*nonce borrowing* on Praaklil (2009: 52) tõlgitud kui *juhulaensõna*, Verschikul (2002: 289) kui *momentaallaen*), Lars Johanson (1993) koodikopeerimise mudelit (edaspidi KKM) ning Myers-Scottoni 1993. aastal välja

töötatud (ja aastate jooksul edasi arendatud) maatrikskeeleraamistiku mudelit (*Matrix Language Frame model* MLF). Verschik (2008) puudutab põgusalt erinevaid mudeleid, ent põhirõhk on KKM-l, mida ta ka enim pooldab.

Verschik (2004: 34, 2008: 2–3) kirjutab, et miskipärast on endiselt levinud uskumused universaalsetest piirangutest koodivahetuses, millega on opereerinud Poplack ja Myers-Scotton (1993 jt), hoolimata asjaolust, et mitmed uurijad on need ümber lükanud (nt Thomason & Kaufmann 1988; Johanson 1993 jt). Anastassia Zabrodskaja, kes testis oma doktoritöös erinevaid koodivahetuse piiranguid, leidis, et osa neist rikutakse täielikult ning teisi osaliselt (2009: 58). Zabrodskaja on nõus, et ükski piirang ei ole universaalne ning toob produktiivse lähenemise näiteks justnimelt Lars Johansoni koodikopeerimise mudeli (Zabrodskaja 2009: 22). Pigem võiks öelda, et võib esineda tendentse (Johanson 1993: 211), ent universaalsetel piirangutel koodivahetusnähtustes kohta ei ole, seepärast neid siinses töös pikemalt ei käsitleta.

1.3.1. Koodivahetus ja laenamine

Koodivahetus on „mitme keele kasutamine ühe lausungi või vestluse piirides – seega nii lause sees kui ka lausete vahel“ (Verschik 2004: 25–26). Teisisõnu, toimubki reaalne ühelt keelelt teisele üleminek, mitte lihtsalt teise keele elementide kasutamine muukeelses fraasis, mille jooksul lausungi põhikeel jääb samaks. Töö põhieesmärk ongi aga teise keele elementide lausesse sisestamise uurimine, eristades seejuures mitme keele vaheldumist lausungis. Keeruliseks teeb veel koodivahetuse mõiste kasutamise asjaolu, et mõne uurija jaoks võib koodivahetus olla katustermin, kui teise töödes võib selle tähendus olla piiratum (vt Tabel 1. Praakli 2009: 27–28). Koodivahetuse [ühele definitsioonile] vastab KKM-is momentaanne täielik koopia (Verschik 2008: 87) (vt 1.3.2.).

Laenamine on aga laiem mõiste. Kui ühed uurijad näevad laenamist koodivahetuse

sarnasena ehk teise keele (elementide) kasutamisenä muidu emakeelses lausungis, siis on teiste uurijate silmis laensõna hoopis pikaajalise ja sagedase koodivahetuse tulemusena kohanenud vorm ning nad moodustavad kontiinumi (Myers-Scotton 1993 jt). Kuid kui sage on sage? Lisaks sarnaneb seesuguse seletuse järgi *laensõna* juba koolist teada traditsioonilise mõistega, mis on kindla tähendusega kui emakeeles mугanenud võõrvorm, mis ei pruugi olla otseselt mitmekeelsusega seotud, vaid võib ka olla õpitud mitu põlvkonda järjest ilma sõna päritolu teadmata. Seepärast on Clyne (2003: 72) ja Praakli (2009: 26) tõdenud, et *laenamise* termin võiks jääda ajaloolise lingvistika valdkonda. Clyne lisabki seejuures, et kui Schatzi (1989) näitel ei pea laenamiseks olema mitmekeelne (ent koodivahetuseks peab), siis seda vähem kuulub mõiste mitmekeelsuse nähtuste uurimise terminoloogia hulka.

On näha, et nii *koodivahetus* kui *laenamine* on problemaatilised terminid, ning neil on eri uurijate kasutuses eri tähendus. Samuti ei ole nende vahele selge piiri seadmine võimalik. Viimase väitega on nõus ka Praakli (2009: 48). Samuti kirjutab Verschik, et paljude uurijate silmis on koodivahetuse ja laenude vahel „hall ala“ (Verschik 2004: 35). Backus ja Verschik (2012: 124) eelistavad laenamisele Johansoni koodikopeerimismudeli termineid (allpool), öeldes, et need on „deskriptiivselt täpsemad“.

1.3.2. Lars Johansoni koodikopeerimise mudel

Lars Johansoni koodikopeerimise (1993, 1999, 2002 jt) mudel (KKM) kirjeldab suhtlussituatsiooni, kus kõneleja esimesse keelde ehk parajasti kasutusel olevasse keelde (põhikood, enamasti kõneleja emakeel ehk K1) kopeeritakse terveid ühikuid (täielikud koopiad) või foneetilisi, fonoloogilisi, leksikaalseid, süntaktilisi ja grammatilisi omadusi (valikulised koopiad) teisest keelest (mudelkood, enamasti emakeelena ühiskonnas domineeriv keel ehk K2), misjärel saavad need osaks põhikoodist. Enne mudeli lähemat tutvustamist on järgmises lõigus toodud mõningate

eelmainitud terminite kriitika ka Johansoni vaatenurgast.

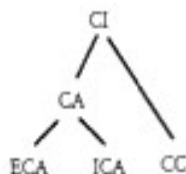
Johansoni (2002: 288) järgi ei saa me rääkida varasematest kontaktlingvistika terminitest, nagu nt *laenamine*, *ülekanne (transfer)*, *[koodi]vahetus*, *interferents*, *keelesegamine*, *integratsioon* ja *asendus*, kuna need ei ole täpsed ja nende metafoorsus võib sageli olla eksitav, ning mõlemad asjaolud kujundavad keeleteadlastes arusaamu vastavatest protsessidest, mis antud keelenähtustega seonduvad. Ta lisab, et *laenamine* on üks neist petlikest metafooridest, kuna antud mõiste järgi peaks laenaja (doonorkeel) laenatavast justkui ilma jääma mingiks ajaks ning, veelgi olulisem, ülevõetud laen vastuvõtjakeeles peaks olema täiesti identne elemendiga doonorkeeles (*ülekande* mõiste puhul), ent midagi sellist ei toimu, kui sisestatakse vestlusse muukeelseid väljendeid. Kuigi nii Praakli (2009: 36) kui töö autor ei lähe Johansoni suhtumise ja definitsiooniga laenamise ja laensõnade osas täielikult kaasa, siis on mõlemad nõus, et keelekontaktidest tulenevatest muutustest rääkides võiks nimetatud terminist loobuda.

Terminit *koodivahetus* ei pea kasutamist Johanson (1993: 199) õigeks ei katusterminina ega lausesiseselt, kuna koodivahetuse uurijate vaatluse all ei ole alati erinevate keelte vaheldumine (*koodivaheldus*, vt allpool) või kõrvuti asetsemine (*juxtaposition*) ühes lauses, vaid mudelkoodi täielike koopiate sisestamine põhikoodi, kus nad põhikoodi osaks saavad. Seega koopia ei ole originaal. Koopia võib originaalile sarnaneda vähemal või rohkemal määral, aga ta pole sama mis originaal ning see on KKM-i keskne mõte.

Veel toonitab Johanson (2002: 286), et keelte segunemist kui sellist ei toimu, kontaktis olev põhikood ja mudelkood jäävad „eraldiseisvaks ja autonoomseks“ (*distinct, autonomous*). Sellegipoolest lisab ta hiljem, et koodide määramine ei pruugi alati lihtne olla.

Eelnevast tingituna pakub Lars Johanson välja termini *koodikopeerimine*, mis kuulub

koodiinteraktsiooni hulka. Jooniselt 1 näeme, et koodiinteraktsioon (*code-interaction*, CI) jaguneb koodikopeerimiseks (*code-copying*, CC) ja koodivahelduseks (*code-alternation*, CA), mis omakorda jaguneb lauseväliseks (*extraclausal*, ECA) ja lausesiseseks (*intraclausal*, ICA) ja hõlmab endas keelte vaheldust ehk teisisõnu vahepeal teise keele rääkimist (Johanson 2002: 287), millele Johanson oma koodikopeerimise mudelis ei keskendu. KKM sobib vaid lausesiseseks vaatluseks, kuna lause piires on tavaliselt suhteliselt lihtne jälgida, kas põhikeel on K1 või K2. Meenutame, et *koodivahetust* vaadeldakse nii lausete sees kui vahel. Lisaks on aga koodivahetuseks nimetatud nii katustermine (koodiinteraktsioon) kui siinset koodikopeerimist, mis tekitab probleeme nii mitmemõttelisuses kui selles, et koodikopeerimise puhul keeli ei vahetata, vaid kopeeritakse teise keele element põhikeelde.

*Joonis 1:
Koodiinteraktsioon
Lars Johansoni järgi
(1999: 39)*

Mõnes kogukonnas on teatud koopiate kasutamine norm, kui neist on saanud konventsionaalsed koopiad (seletus allpool), ka kakskeelsetes kogukondades (Johanson 2002: 299). Jørgensen (2008) räägib samuti mitmekeelsest normist (*polylingual norm*).

KKMi eesmärk on kirjeldada kõiki mudelkoodi koopiaid põhikoodis, üksikjuhtumest keeruliste diakrooniliste keelemuutusteni (Johanson 2002: 287), mis teeb sellest mudelist laiema kasutusalaga mudeli kui mitmed teised, kus peetakse oluliseks

sünkrooniliste ja diakrooniliste muutuse eristamist. Johanson peab nende eristamise asemel hoopis oluliseks, kas koopia on momentaanne koopia (*momentary copy*), harjumuspäraseks muutunud ehk habitualiseerunud (*habitualisation*) või juba konventsionaliseerunud (*conventionalisation*) (eestikeelsed terminid Praakli 2009: 47), kusjuures tee momentaansest koopiast konventsionaalseni on kontiinum (Johanson 2002: 300).

Nagu nimigi vihjab, esineb momentaanne koopia vaid korra, ta on innovatiivne vorm, mis vestlusse sisestatakse. Momentaanne täielik koopia vastab koodivahetuse [ühele võimalikule] definitsioonile. (Verschik 2008: 86–87).

Habitualiseerunud koopia on üksikkõneleja ja/või grupisiseselt „sagedasti, regulaarselt või normaalselt“ kasutatav koopia (Johanson 2002: 298).

Harjumuspäraseks muutumise järgmine aste on konventsionaliseerunud koopia, mis on juba kogukonna siseselt vastuvõetud keelend, mis tähendab, et ta on minetanud oma võõrapärasuse (*foreign*) ning tagatipuks võib see vorm jõuda ka ükskeelsete kõnelejate keelekasutusse ehk emakeelde (*nativisation*) seejuures varasema omakeelse vaste asendades või lihtsalt paralleelselt, sünonüümina (Johanson 2002: 298–299). Konventsionaliseerunud täielik koopia vaste traditsionaalses sõnavaras on *laensõna* (Verschik 2008: 87). Ka habitualiseerunud ja konventsionaliseerunud koopiate vahel ei ole selget piiri, aga nad aitavad keelemuutusi mõista sellegipoolest.

Mõlemad protsessid on seotud koopiate kasutuse sagedusega, ent tuleb meeles pidada, et koopia võib saada kogukonna põhikoodi osaks ka harvema kasutuse korral (Johanson 2002: 299).

Kokkuvõttev loetelu KKM-i plussidest on esitatud Johansonis artiklis (1999: 37–38), järgnevalt on sealt välja toodud mõningad: KKM kaasab keelekontakti lingvistilisse ja

sotsiolingvistilisse raamistikku; uurib täielikke ja valikulisi koopiaid ühe raamistiku sees, näitab koodikopeerimist kui keelelise loovuse osa; kirjeldab keelekontaktide, täpsemalt kopeerimiste ja konventsionaliseerumise tagajärjel tekkinud keelekujusid, mis omakorda aitab näha seoseid koopiate ja aja jooksul toimunud keelekontaktidest tulenevate muutuste vahel. Praakli (2009: 35) kirjutab, et KKM toob välja „kõik kakskeelse keelekasutuse avaldumisvormid, kuid neid nähakse dünaamiliste ilmingute, mitte üksteisest rangelt erinevate nähtustena.“

Verschik (2008:54) toetab Johanson'i KKM-i terminoloogia kasutamist, kuna keelejuht ei võta midagi ühest keelest ja pane teise, vaid eelkõige imiteerib teise keele mingit väljendit, malli, konstruktsiooni. Samuti on Verschik nõus, et KKM käsitleb erinevaid keelekontaktidest tulenevaid muutusi: mitte ainult teise keele elemente põhikoodis (mille kirjeldamisega sageli termin *koodivahetus* piirdub), vaid ka muutusi sõnajärjes ja morfosüntaktilist konvergensti. Oluline on seejuures, et kopeerimist võib vaadelda suunal kõneleja teisest keelest esimesse ja esimesest teise.

1.3.3. Adoptsioon, impostsioon ja keelevahetus

KKM-i eesmärk on eelkõige uurida asümmeetrilisi dominantsussuhteid K2 ehk ühiskonnas domineeriva koodi (siin prantsuse keele) elementide kopeerimist K1 ehk ühiskonnas mittedomineerivasse koodi (siin eesti keelde) (Johanson 1993, 2002).

Kui kopeeritakse ühiskonnas domineerivast keelest ('tugev' kood ehk kood B) elemente ühiskonnas domineeritud keelde ('nõrk' kood ehk kood A), siis on tegu *adoptsiooniga* ehk midagi 'tuuakse üle' (traditsiooniliselt *borrowing* 'laenamine' ja *calque* 'tõlkelaen'). Kui aga 'võetakse kaasa' midagi ühiskonnas domineeritud koodist A ühiskondlikult domineerivasse koodi B, siis on tegu *impostsiooniga* (*substratum influence* 'substraatmõju', tõlge Praakli (2009) järgi). Kopeerimise mõiste alla kuuluvad mõlemad. (Johanson 2002: 289–90)

Johanson jagab mudelkoodi B ja põhikoodi A täpsemateks üksusteks: sotsiolingvistiliselt domineeritud grupisisene primaarne kood A_1 (sageli emakeel) ja kood B, mis võib olla dominantne gruppidevaheline sekundaarne kood B_2 või ühiskonnas dominantne primaarne kood B_1 (Johanson 1999: 41; Johanson 2002: 290). Indeksid B-koodide järel näitavad, et B_2 on eraldi (koodi A) koodikopeerimisega vorm B_1 -st, mis on vastavas ühiskonnas valdavalt emakeelena kõneldud keel. Johanson (1999: 45–46) tutvustab koode A_1 ja B_2 ka kui *alfa-* ja *beetalekti* ehk variante koodidest A ja B, mis sisaldavad kasvõi vähesel määral koodikoopiaid ning erinevad seekaudu nende monolingvaalsetest vormidest (niivõrd, kui viimased tänapäeva Euroopas eksisteerivad).

Eelneva põhjal demonstreerib Johanson kolme koodide asümmeetrilistest dominantsussuhetest tingitud erinevat keelelist dünaamilist ilmingut (Johanson 1999: 41–42):

- $B > A$ kopeerimine ehk adopsioon. Mõjutatud on A_1 . B-st kopeeritakse nt leksikaalseid üksusi, struktuuri, muutes A_1 -koodi B_2 -koodiga sarnasemaks.
- $A > B$ kopeerimine ehk impositisoon. Mõjutatud on B_2 . A_1 -st kopeeritakse nt hääldust, väljendeid ja lausestruktuure, muutes koodi B_2 sarnasemaks koodiga A_1 .
- B asendab A ehk toimub keelevahetus⁴. Koodist A_1 loobutakse B_2 kasuks, mis tähendab, et B_2 muutub aegamööda B_1 -ks. Seejuures võivad varem A_1 -st kopeeritud elemendid substraatmõjuna ($A > B$) edasi kesta.

Sellegipoolest tuleb arvestada, koodikopeerimist tuleb ette ka teistes tingimustes. Ühest küljest võib domineerimise asümmeetriat kontaktsituatsioonides esineda rohkemal või

⁴ Nagu Praakli oma väitekirjas välja toob (2009: 33, allmärkus 14), tuleb siingi ära mainida, et kuigi Johanoni *code-shift*'i otsene tõlge oleks *koodivahetus*, siis on see termin juba muu tähenduse omandanud (s.o mitme keele vaheldumine lausungis), seega jääb *code-shifti* vasteks *keelevahetus*.

vähemal määral ning alati ei pruugi olla vaid üks dominantne kood (Johanson 1999: 41). Teisest küljest võib kakskeelne suhtlussituatsioon olla hoopis võrdlemisi sümmeetriline, kus kumbki keel ei domineeri teise üle. Selline olukord kehtib kakskeelsete puhul, kel on mõlema keele väga hea oskus. Viimasel juhul on ei saa eristada impositsiooni ja adoptiooni. (Verschik 2008: 52)

Keeruliseks võib osutuda ka põhikoodi ja mudelkoodi äratundmine lausungis. Nimelt, kas selleks on A (primaarne) või B (sekundaarne). Põhikoodi äratundmiseks on vaja vaadata morfosüntaktilise raamistiku tuumelemente (*core elements*), nagu grammatilised morfeemid (nt käändelõpud, pöördelõpud jms). Tuleb meeles pidada, et põhikood ei ole ilmtingimata see, kus kopeeritud vorme on vähem kui kopeerimata vorme. Rohkete B-koopiatega fraas võib sellegipoolest olla põhikoodiga A (mispuhul oleks tegu adoptiooniga) ja vastupidi (impositsiooni korral). (Johanson 1999: 42)

Siinses uurimuses vaadeldakse Pariisi eestlaste koodikopeerimist prantsuse keelest eesti keelde, seega on tegu adoptiooniga, kuna saab kindlalt väita, et prantsuse keel ehk sotsiolingvistiliselt domineeriv keel mõjutab eesti keelt ehk sotsiolingvistiliselt domineeritud keelt.

1.3.4. Koopiate tüübid

Johansoni KKM-is kopeerib kõneleja ühikuid ja elemente, konstruktsioone, reegleid, struktuuri ja tähendusi ühest keelest teise keelde. Kõige olulisem on silmas pidada KKM-i alustala: koopial ei ole originaal, aga võib sellega sarnaneda rohkemal või vähemal määral (Johanson 1999: 38). Kui koopial on sisestatud keelde, siis on see osa K1-st, mitte enam K2-st. See tähendab, et kopeerimisel toimub suuremal või vähemal määral kohandamine grammatiliselt, fonoloogiliselt, semantiliselt ja sageduslikult (Johanson 1999: 41), et koopial sobituks K1 struktuuriga, nt sõna *France* 'Prantsusmaa' hääldamine eestipärasemalt, minimaliseerides häälikuühendi *an* nasaalset hääldust $\tilde{a} > a$

ning prantsuse uvulaarse r -i hääldust $R > r$. Siinne töö häälikumuutustesse ei süvene, aga mõningaid tähelepanekuid tehakse siiski.

Johansoni KKM-i koopiad on tegelikult omavahel sarnased, nad erinevad vaid kopeerimise mahu poolest (Johanson 2002: 291). Kopeerida saab täielikult (*global copying*), valikuliselt (*selective copying*) või osaliselt ehk segakopeerides (*mixed copying*). Kopeeritakse keelendi materiaalseid, semantilisi, kombinatoorseid või sageduslikke omadusi.

Kuigi KKM-is piiranguid ei seata, on täheldatud, et on tendents, et koopiaid sisestatakse ekvivalentsi alusel ekvivalentsi positsioonidesse (*equivalence position*) ehk sisestuskohtadesse ehk süntaktilistesse pesadesse (*insertion points* ja *slots*, tõlked Praakli 2009: 38 järgi), kus muul juhul oleks põhikoodi „vaste“, ent mis ei tähenda, et tüpoloogilise ekvivalentsi puudumine takistaks koopia sisestust (Johanson 2002: 294). Küll aga võib uute sisestuskohtade tekitamine spetsiaalselt täieliku koopia jaoks „isegi olla kombinatoorse kopeerimise *põhjuseks*“ ehk tekitades lausesse koha, kuhu täielikku koopia sisestada, võidakse muuta sõnajärge ja lausemalle mudelkoodi alusel ning kombinatoorne koopia on seeläbi sisestatud (Johanson 1993: 214).

1.3.5. Täielik koopia

Täielikult ehk globaalsel kopeerimisel sisestatakse *terve plokk* keelevormi materiaalsetest, semantilistest, kombinatoorsetest ja sageduslikest omadustest. Siinkohal tuleb meenutada, et koopia sisestamisel võib toimuda fonoloogiline vm kohanemine.

Täieliku kopeerimise käigus võib kõneleja kopeerida teise keele morfoloogiliselt lihtsaid või keerulisi, ühe- või mitmesõnalisi, eri sõnaklassidesse kuuluvaid, seotud või vabu elemente, nagu nimigi ütleb, täielikult oma põhikeelde (Johanson 2002: 291). Sageli kopeeritakse täielikult nimisõnu, kuna neil on spetsiifilisem tähendus kui

verbidel. Verschik (2008: 100) seletab seda järgmiselt: nimisõnad on hästi kopeeritavad, kuna nad on semantiliselt iseseisvamad ehk nad on ka üksinda „konkreetsed ja referentsiaalsed“. Sama tõdeb ka Praakli oma väitekirjas ning lisab, et soodustavaks faktoriks on ka nimisõnade madalam struktuuriline seotus, „struktuuriline lihtsus, läbipaistvus ning keeleline ökonoomsus“ (Praakli 2009: 94). Johanson (1993: 211), Praakli (2009: 12) ning Paljasma (2012: 62) on leidnud, et täielikke koopiaid esineb kõige rohkem kõigist kolmest koopia tüübist.

1.3.6. Valikuline koopia

Valikulisel kopeerimisel tehakse valik kas teadlikult või alateadlikult ning kopeeritakse kas eelmises punktis mainitud ploki materiaalseid, semantilisi, kombinatoorseid või sageduslikke *omadusi*. Valikulise kopeerimise korral kopeeritakse doonorkeelest nt sõnajärge, verbirektsiooni, sõnatähendusi, lausemalle jne.

Materiaalsed omadused on hääldus, aktsent, rõhk, intonatsioon jne. Näiteks *installatsioonid* (näide 50), kus sõna esimene silp hääldub prantsusepäraselt /ɛ/. Töö empiirilises osas on näha, et sageli on raske koopialiiki määrata.

Semantiliste omaduste puhul kuuluvad kopeerimisele tähendus või kaastähendus; siin esinevad mudelkoodist kopeerimisel sageli virvasõnad (*false friends*) (Johanson 1999: 44). Näiteks matemaatikatermini *operatsioon* tähenduses 'algebraalne tehe', mis prantsuse keeles on *operation* (näide 40). Vahel on teatud koopiate määramisel ebaselge, kas nad võiksid kuuluda semantiliste omaduste kopeerimise alla või on kombinatoorsete omaduste vm koopiad, kuna, kuigi analüüsija või tema lähikondlaste keelekasutusse mõni vorm ei kuulu, siis guugeldamise abil võib näha, et ta on siiski kasutusel (aga ka siis ei saa teada, kas seal on tegu teise keele mõjutusega). Verschik (2008: 101) on Eesti venelaste näitel leidnud, et võrreldes nimisõnadega kopeeritakse just verbe (ja mõnevõrra vähem ka omadussõnu) semantiliselt. Selline koopia on

soodustatud tavaliselt juhul, kui eesti verb on mitmetähenduslikum kui tema vene vaste.

Kombinatorsete omaduste kopeerimisel võivad muutuda sõnajärg, lausemallid, reksioon, aga ka seotud morfeemide järjestus. Siinse grupi puhul oli sageli raske määrata koopiaid, kuna eesti keeles on sõnajärg suhteliselt vaba ja ka autori enda keelekasutus on mõjutatud teistest keeltest (eelkõige inglise ja prantsuse) ning alati ei pruugi tähele panna, mis võiks olla just prantsuse keelest mõjutatud. Pigem võib välitöö ajal sageli mõjutada ka diktofoni olemasolu ja pabistamine-ülemõtlemine oma keele „õigsuse“ pärast, kui intervjuerija on keeleuurija. Kombinatorse omaduse kopeerimise näiteks võiks tuua fraasi *allergiline tee peale* (prantsuse *allergique au thé*), eestipärasemalt 'allergiline tee suhtes, vastu' (näide 52).

Sageduslikud omadused viitavad põhikoodis olemasolevatele, ent mudelkoodis harvemini või sagedamini esinevate konstruktsioonidele ja väljenditele, mis võetakse mudelkoodi eeskujul ka põhikoodis vastavalt harvemini või tihemini kasutusele. Näiteks võib sagedamini prantsuse keele kasutuse mõjul eesti keeles sõna *eksisteerima* kasutus (vt näide 46). Eesti keeles on sõna *eksisteerima* piiratuma kasutusega kui prantsuse keeles, tavalisem on *olema* kasutus, kus prantsuse vaste *être* ei sobiks, vaid kasutatakse *exister*.

1.3.7. Segakoopia

Segakoopiaid moodustuvad vähemalt ühest täielikult kopeeritud elemendist ja teis(t)est valikulistest (tavaliselt kombinatorseist või sageduslikest) omadustest kopeeritud. Sageli võib segakoopia olla ülemineku faasis täieliku koopia ja kombinatorsete omaduste kopeerimise vahel (Johanson 1993: 215).

Tundub, et eelkõige on segakooptideks liitväljendid: Praakli (2009) on leidnud Soome eestlaste kõnes eelkõige liitsubstantiive ja ühe ühendverbi, Frick (2009) on kirjutanud

artikli Eestis elavate soomlaste liitnimisõnadest; Paljasma (2012) uuritud prantsuskeelses keelekeskkonnas peetud eestlaste blogides tulid välja peamiselt liitsõnad ja -väljendid, aga esines ka verbe. Verschik on leidnud kõiki kolme nimetatud keelendit Eesti venelaste kõnes ning ütleb, et lisaks liitsõnadele võivad segakoopia aluseks olla ka analüütilised vormid, konstruktsioonid, konventsionaliseerunud ühendid ja idiomaaatilised väljendid (Verschik 2008: 65).

Nii Zabrodskaja (2009: 49) kui Verschik (2012: 666) juhivad tähelepanu sellele, et just Johansoni segakoopia eristamine teeb koodikopeerimismudelitest väga produktiivse ja praktilise raamistiku, kuna termin tuleb appi varasemalt liialt vähe uuritud nähtuse, mõlemast koodist kokku sulatatud (Zabrodskaja kasutab väljendit *amalgamated construction* ja selle vastena *sulamkonstruktsioon*⁵ 2009: 6) keelevormide kirjeldamisel. Sageli keskenduvad erinevad teooriad just mitme keele koosmõjule lause või lausete piires, aga mitte ühe sõna või väljendi sees. Äärmisel juhul vaid kirjeldavad kahe koodi liitkonstruktsiooni, ent ei pea vajalikuks neid eraldi grupiks liigitada.

Siinkohal võiks paari sõnaga ära mainida, et Verschik (vt lähemalt Verschik 2012: 664–669) näitab lühidalt ja selgelt, et tegelikult on Johansoni koodikopeerimise mudeliga sarnane Yaron Matrasi ja Jeanette Sakeli MAT- ja PAT-mudel (täiendatult Matras 2009), ent justnimelt *segakoopia* mõiste jääb Matrasi ja Sakeli mudelist välja. Nende mudel kajastab keelematerjali jäljendamist (*matter replication* ehk *MAT-replication*) või keelemalli jäljendamist (*pattern replication* ehk *PAT-replication*), mis Johansoni terminoloogias ühtivad vastavalt mõistetega *täielik koopia* ja *valikuline koopia* (vt Tabel 1).

5 Zabrodskaja termin *sulamkonstruktsioon* (*amalgamated construction*) tähistab mõlema koodi elementidest ja mallidest kokku sulatatud ühendit, mis kohati ühtib Johansoni terminiga *segakoopia*, aga mitte alati (vt lähemalt Zabrodskaja 2009).

Tabel 1. MAT- ja PAT-mudeli ning koodikopeerimise mudeli võrdlus

	MAT- ja PAT-mudel (Matras ja Sakel 2007, Matras 2009, 2012)	Koodikopeerimise mudel (Johanson 1993, 2002a, 2002b)
Mudeli üldkirjeldus	<ul style="list-style-type: none"> - funktsionaal-kognitiivne - ei põhine piirangutel - lähtub üksikkõnelejast - erinevad replikatsiooniliigid erinevate elementide puhul 	<ul style="list-style-type: none"> - sotsiolingvistilisi ja struktuurilisi tegureid arvestav; esimesed neist on esmatähtsad - ei põhine piirangutel - üksikkõneleja roll aimatav - atraktiivsus (omadused, mis soodustavad kopeerimist)
Protsess	replikatsioon	kopeerimine
Tulemus	? (täpne termin puudub, pigem kirjeldav seletus)	koopia
Replikatsiooni/ kopeerimise liigid	MAT-replikatsioon	täielik koopia
	PAT-replikatsioon	valikuline koopia (semantiline, kombinatoorne, materiaalne või 2-3 omaduse kombinatsioon)
	-	segakoopia

Tabel 1: Anna Verschiku (2012: 668) MAT- ja PAT-mudeli ning koodikopeerimise mudeli võrdlus

1.4. Kopeerimise põhjuseid

„To 'explain' copying and the development of copies it will certainly be necessary to pay attention to diverse synchronic, diachronic, socio- and psycholinguistic aspects“ (Kopeerimise ja koopiade arengu „selgitamiseks“ on kindlasti vaja pöörata tähelepanu erinevatele sünkroonilistele, diakroonilistele, sotsio- ja psühholingvistilistele aspektidele) (Johanson 1993: 219). Johanson teadis juba oma mudeli esitamisel, et kõiki koodikopeerimist mõjutavaid aspekte tema töö ei vaatle ega taotlenudki seda teha. Samamoodi saab siinses töös arutleda vaid mõningate tegurite üle, mis võiks kopeerimist soodustada, ent täielikku, mitut teadusharu hõlmav süvaanalüüs jääb töö haardest välja.

Miks kopeeritakse teise keele elemente oma lausungeis? Üheks põhjuseks on kindlasti terve keelelise repertuaari rakendamine (vt peatükk 1.1) ehk samamoodi nagu on

ükskeelse inimese kasutada kogu oma ükskeelne repertuaar, samamoodi on mitmekeelsel isikul käepärast oma mitme keele sõnavara ja mallid, et oma ütluse eesmärgid saavutada. Verschik (2013: 14) kirjutab, et koodivahetus (rohkem kui ühe keele kasutamine ühe lausungi või vestluse piires) „mängib selliseid pragmaatilisi rolle, nagu ükskeelses kõnes mängivad erinevatel stiilid jms“.

Keelelise repertuaari rakendamine on ühenduses keeleline loovusega, mille Johanson (1999: 38) ühe koodikopeerimise eesmärgina on välja toonud ning mida leidis oma töös ka Paljasma (2012), kes moodustas teiste koopiate kõrvale ka neljanda grupi „keeleline loovus ja huumor“. Verschik (2013: 26) lisab vahest juba siinse töö lugeja tuletatud, aga sellegipoolest mainimist väärt mõtted, et keeleline loovus võimaldab ilmekamat eneseväljendust ja pakub rõõmu.

Backus (2001) toob sisse termini *semantiline spetsiifilisus*, mis on oma olemuselt astmeline: kõrge spetsiifilisusega ehk täpsema tähenduse ja kaastähendusega väljendeid kopeeritakse suurema tõenäosusega kui madala spetsiifilisusega ehk üldisema tähendusega väljendeid. Keelend on „kõrge spetsiifilisusega siis, kui seda on raske muu leksikaalse elemendiga asendada“ (2001: 127).

Johanson kirjutab veel, et sotsiolingvistilistelt domineeriv mudelkood on *prestiižne*, kuna „seostub mingitlaadi võimu ja staatusega.“ Kopeeritavaid elemente mõjutavad nii mudelkoodi sotsiaalne *prestiiž* kui mudelkoodi elementide *atraktiivsus* ning Johanson toob kolm põhjust, miks põhikoodi on midagi kopeeritud: 1) koopial on *atraktiivsed* omadused, 2) mudelkoodi prestiiž ületab koopia *ebaatraktiivsuse*, 3) kopeerimisel on nii *atraktiivsus* kui sotsiaalne mõju rolli mänginud. (Johanson 2002: 289, 310)

Atraktiivsus on omadus, mis suurendab keelendi täielikku kopeeritavust kõneleja silmis. See võib tuleneda nt lihtsatest, regulaarsetest ja läbipaistvatest struktuuridest või muudest omadustest, mis keelevormi kergesti õpitavaks ja arusaadavaks teevad.

(Johanson 2002: 309)

Backus ja Verschik usuvad, et atraktiivsed on spetsiifilise ja konkreetse tähendusega sõnad ja ebaatraktiivsed on üldisema tähendusega sõnad. Oluline on, et mitte ainult sõna *semantiline* tähendus ei oma siin tähtsust, vaid ka *pragmaatiline* ehk kontekstist tulenev tähendus. Atraktiivsust lisab nende sõnul ka kasutuse sagedus. Lihtsustatult väidavad nad, et semantiline spetsiifilisus on eelkõige täieliku kopeerimise motivaatoriks ning sagedus valikulise kopeerimise motivaatoriks. (2012: 134–146)

Praakli (2009: 114) leidis oma töös Soomes elavate eestlastega, et täielikult kopeeritakse pragmaatiliselt olulisi elemente, milleks on põhiliselt nimisõnad ja diskursuspartiklid. Täielikult kopeeritud verb esines tema materjalis vaid korra. Nimisõnade ja diskursuspartiklite ülekaalukat esinemist seletas ta nende struktuurilise lihtsuse ning läbipaistvuse, spetsiifilise tähenduse (eriti substantiivid) ja soome keeles sageda kasutusega. Sageli kopeeritakse ka kultuurispetsiifilist sõnavara, mis tähistab keelejuhtide „suhet ja kokkupuutepunkte uue kultuuriruumiga“ (2009: 94).

Johanson on lisaks atraktiivsusele toonud kopeerimise põhjuseks ka *esilduvuse* (*salience*), mis ühendab endas koodisisesed ja -välised (sotsiolingvistilised ja psühholingvistilised) aspektid. Esilduvus teeb keelendi märgatavaks kõnelejale ning Johanson toonitab, et kui mudelkoodi elemendil on teatavad koodisisesed (nt atraktiivsus, semantiline spetsiifilisus) omadused, mis soodustavad tema sisestamist põhikoodi, siis lõpuks on ikkagi kõneleja see, kes selle otsuse teeb, iseasi, kas teadlikult või alateadlikult (kognitiivsetel, psühholingvistilistel, sotsiolingvistilistel ja muudel põhjustel). (Johanson 2002: 308–309)

1.5. Varasemaid Eesti keeleteaduse töid koodivahetuse ja koodikopeerimise alal⁶

Kui prantsuse igapäevakeele mõju eesti keelele autorile seni teadaolevalt uurinud prantsuskeelses keskkonnas elavate eestlaste blogides Veronika Paljasma (2012), siis on mitmekeelsust ja koodivahetust uuritud Eestis juba mõnda aega ning võib öelda, et laias laastus on Eesti keeleteadlaste töödeski välja tulnud Johansoni koodikopeerimise tüübid (täielik, valikuline ja segakopeerimine).

Kristiina Praakli on oma väitekirjas (2009: 24) jaganud eesti keeleteaduse uurimused kakskeelsusest analüüsitavate keelepaaride alusel kolme rühma: vene-eesti (Anna Verschik (2004, 2008, 2010 jt), Anastassia Zabrodskaja (2005, 2009), Anne Kostenko (2008), Kazatšenko (2011), kus on uuritud koodivahetust eesti vene suunal; eesti-soome (Praakli 2003, 2008, 2009 jt; Kataja 2001; Frick 2003, 2009), kus Praakli on uurinud eelkõige soome-eesti suunal koodivahetust ning viimased eesti-soome; ning eesti-võru suunal (Mets, Praakli 2007). Nüüdseks on Frick 2013. aastal kirjutanud väitekirja, mille põhimaterjaliks on suulised argivestlused Eestis elavate soomlaste vahel. Lisaks on Soomes elavatest eesti noortest kirjutatud kaks bakalaureusetööd: Reelika Kikas (2010) vaatles kahe Soomes 16 aastat elanud teismelise suulisi, ja Eveli Post (2012) uuris Latokartano põhikooli 1.–8. klassi eesti laste kirjalikke koodikopeerimisnähtusi.

Uuritud on kakskeelset suhtlust ka foorumite (Torn 2002), listide ning meilivahetuse põhjal (Frick 2003, 2008), aga ka kirjalikes tekstides (Laanekask 2002). Ka Jüri Viikberg on palju uurinud mõjutatud eesti keelt, seda Siberis (1989 jt).

Viimastel aastatel on palju magistritöid kirjutatud koodikopeerimismudelit kasutades ning lisandunud on ka uued keeled. Blogisid on uurinud peale Paljasma (2012) prantsuse-eesti kopeerimise veel Helina Roosileht (2013), kes uuris inglise-eesti

⁶ Siinkohal jätkub *koodivahetuse* mõiste kasutus, kuna osa uurijaist on pigem antud mõistet kasutanud ning kuna tegu pole Lars Johansoniga.

koodikopeerimist eestlaste blogides. Reet Igav on uurinud inglise-eesti koodikopeerimist Facebooki vestlustes. Bakalaureusetööna on uurinud saksa keele koodikopeerimisnähte suulises suhtluses Sirli Schvarts (2011).

Kui vaadata, et mahukamad uurimused eesti keele koodivahetusest/koodikopeerimisest suulises suhtluses on tehtud keeltega, millega on eesti keel kas suguluses või lähikontaktis üle saja aasta (seda ka kodumaalt lahkumata), st suhteliselt rohke koodivahetus/koodikopeerimine tundub loogiline, siis siinse uurimuse välitöö eel oli prantsuse keele täpsemaid mõjusid eesti keelele ning koodikopeerimise määra selles raske ette ennustada. Seda enam, et tüpoloogiliselt sarnaste keelte vahel on kopeerimine soodustatud (Johanson 2002: 306) ja seda juba lühikese kokkupuute aja jooksul (Praagli 2009: 56). Verschik juhib tähelepanu sellele, et asi ei pea ega pruugi olla tüpoloogilises sarnasuses, vaid sarnasused võivad tuleneda muudest faktoritest, nt internatsionalismidest ehk rahvusvaheliselt levinud sarnase kõlaga sõnadest (Clyne 2003, Verschik 2008).

Eestlastest üldisemalt ja eesti keelest välismaal on samuti kirjutatud ning aastal 2010 ilmus Kristiina Praagli ja Jüri Viikbergi koostatud-toimetatud kogumik „Väliseesti keele uurimisest. Eestlased ja eesti keel välismaal“, kus Prantsusmaa eestlasi ja nende keelt pikemalt ei ole käsitletud. Siinne uurimus kuulub samasse mujal maailmas kõneldava eesti keele uurimise valdkonda (meeldetuletuseks väärib mainimist, et välitöö jooksul koguti keeleainest ka Pariisis elavatelt lastelt, kelle keelt siin töös ei vaadelda).

2. Välitöö Pariisi eestlaste vestlustest

2.1. Keelejuhtide valik ja taust

Töö eesmärk oli uurida eelkõige Pariisi eestlaste eesti keelt, kuna seal on tõenäoselt Prantsusmaa suurim või siis vähemasti kättesaadavam eestlaste kogukond. Valiku põhiliseks kriteeriumiks oli see, et keelejuht on elanud vähemalt 3–4 kuud Prantsusmaal, kuna kokkupuude teise keelega hakkab mõjutama esimest päris varakult (vt alajaotust 1.2). Kuigi see polnud tingimuste hulgas, siis olid kõik täiskasvanud esimese põlvkonna eestlased Pariisis.

Kuna autor soovis koguda keelematerjali võimalikult paljudelt eestlastelt Pariisis, siis salvestati täiskasvanutele lisaks ka kohalikke lapsi ning tutvuti mõningate probleemidega, mis esinevad emakeele õpetamisel ja õppimisel muukeelses keskkonnas. Siinses töös on käsitletud siiski täiskasvanute keelekasutuse koodikopeerimise näited ning lapsekeele uurimiseks saab materjali kasutada hiljem. Koodikopeerimisjuhtude arvestamisel ei vaadanud töö autor ka emade kõnet oma väikeste lastega, kuna see kuulub lastele suunatud keele ja lapsekeele uurimise valdkonda ning ei ole võrreldav täiskasvanute omavahelise suhtlusega.

Enamik keelejuhte oli välitöö ajaks Pariisis elanud aga juba mitu aastat: kõige lühem esmakordne aeg 10 kuud, kõige pikem 33 aastat. Kõige noorem keelejuht täiskasvanute seas oli 25- kõige vanem 67aastane ning üldiselt jäi keelejuhtide vanus 30 ringi. Samuti puutub enamik prantsuse keelega kokku igapäevaselt, ent seejuures mõnel keelejuhil on nt töö inglisekeelne. Üks selline keelejuht, kes saab prantsuse keelest aru, aga veel väga soravalt ei räägi, produtseeris oma kõnes vaid paaril korral täielikke koopiaid prantsuse

keelest ning seda ka põhiliselt siis, kui keegi teine oli seltskonnast juba vastava koopia sisse toonud. See ühtib arusaamaga, et koodivahetuseks peaks keelt rohkem oskama, aga laenamiseks ei pea (vt 1.3.1.)

Keelejuhtide suhete kohta lühidalt: C, D, E, ja F on sõbrannad, C ja G on omavahel sõbrannad, K ja L on omavahel sõbrannad, J ja K on õed. I ja K on Pariisis elanud vähemalt 10 aastat ning B ja N on Pariisis elanud vähemalt 24 aastat, teised on Prantsusmaal elanud keskmiselt paar aastat (esmakordselt kõige vähem 10 kuud, kõige rohkem 5,5 aastat).

Sarnaselt Paljasma (2012) magistritööga prantsuskeelses keskkonnas peetud eestlaste blogidest oli ka käesolevas uurimuses naisi rohkem: 19 naist ja 1 mees. Mehel lapsi ei olnud, naistest kaheksal olid ka alla 11aastased lapsed, kellele eesti keele õpetamist peeti oluliseks. Lisaks kohtus töö autor ühe eestlasega (ja kohtumist mitte salvestades), kes pakkus, et ta uuritavaks ei sobiks oma liigse igapäevase inglise keele kasutuse ja sagedase Eestis viibimise tõttu, ent ometigi kasutas ta rohkem täielikke koopiaid prantsuse keelest kui mõni teine keelejuht, keda salvestati.

Põhjused Prantsusmaale kolimiseks on keelejuhtidel mõnevõrra erinevad, aga kõige enam paistis silma ikkagi töö ja õpingud ning muidugi ka üldine huvi prantsuse keele õppe/arendamise ja kultuuri vastu. Mitu keelejuhti on teinud ka *au pair*'i tööd. Sage oli muuhulgas partneri pärast kolimine või jäämine Prantsusmaale. Kõigi keelejuhtide ühine joon oli vähemalt korra aastas Eesti külastamine, sageli pigem kaks (nt jõuludel ja suvepuhkusel).

Et ka poolstruktureeritud intervjuudes saada eelkõige Pariisi eestlaste omavaheliste vestlustele sarnast keelematerjali, tutvustasin keelejuhtidele enda tausta, sh seda, et olen semestri Erasmuse vahetusprogrammiga Pariisis veetnud ja oskan prantsuse keelt. Siiski sageli tõlgivad keelejuhid mingeid väljendeid kohe pärast nende kasutamist, mida

ilmselt ikkagi Pariisi eestlaste omavahelistes vestlustes (nii palju) ei toimuks. Üks keelejuht tunnistas ka pärast lindistust koos teise keelejuhiga, et tegelikult kasutavad nad omavahel rohkem prantsuskeelseid väljendeid. Kuna koopiaid esines sellegipoolest nendel ja teistel keelejuhtidel, kes võisid samamoodi end salvestuste ajal „tagasi hoida“, on alust arvata, et kopeerimine on ikkagi tavaline nähtus. Johanson on öelnud, et kakskeelsetes kogukondades võivad mõned konventsionaliseerunud koopiaid olla normiks (2002: 299). Omavahel suhtlevate Pariisi eestlaste näol on tegu kakskeelse mikrokogukonnaga: keelejuhid kasutavad nii sotsiolingvistiliselt domineeriva prantsuse kui sotsiolingvistiliselt domineeritud eesti keelt ning omavahelises suhtluses tõlkida mõningaid prantsuskeelseid mõisteid oleks markeeritud.

Väärib mainimist, et uurimusest osa võtta soovijaid leidis ka muudes prantsuskeelsetes piirkondades nii Prantsusmaal kui ka nt Šveitsis, mis võimaldaks tulevikus laialdasemat uurimistööd kui siinne magistritöö. Enne välitööd kaaluti ka virtuaalintervjuude läbiviimist Skype'i vms programmi abil, aga sealse vestluse tingimused tundusid liialt erinevad: internetiühendusest tingitud pausid, kõne ja pildi mitte ühtimine ja katkemine jne. Ometigi tuleks seda võimalust ka tulevikus kaaluda ja nt kõikide uuritavate keelejuhtidega Skype'is vestelda.

Lisaks väärib mainimist, et eesmärgile uurida eesti keelt välismaal elasid kaasa ja avaldasid toetust hulk, muuhulgas ka uurimuse tingimustele paraku mittevastavaid inimesi, mis näitab lisaks vestlustest-salvestustest jäänud muljetele, et (ema)keeleküsimused lähevad eestlastele välismaal korda.

Kuna aeg, mil keelejuhid on viibinud prantsuskeelses keskkonnas, on kõigil erineva pikkusega ja kogutud aines on iga keelejuhi kohta nii ajaliselt kui mahult nõnda erinev, siis ei saa töös teha täpsemaid järeldusi iga keelejuhi kohta, vaid antakse eelkõige ülevaade koodikoopiaist, mis Pariisi eestlaste keelekasutuses esinevad ja proovitakse seletada nende sisestusi kõneleja põhikoodi. Samuti tuleb alati silmas pidada, et inimese

keelekasutust mõjutavad väga paljud erinevad aspektid: keerulised kognitiivsed, psühho- ja sotsiolingvistikulised protsessid ja ülejäänud kontekst, mida eelmised nähtused ei kata.

2.2. Välitöö meetodid

Uurimus on oma olemuselt mikrosotsiolingvistiline kvalitatiivne analüüs ehk keskendub eelkõige üksikisiku keelekasutusele ning vaatleb keelemuutusi, mis saavad alguse mitmekeelsest üksikkeelekasutajast. Uurimistöö aluseks on välitöö, mille viisin läbi Prantsusmaal Pariisis 27. veebruarist 17. märtsini 2014. aastal osalusvaatluste vormis. Välitöö kestus valiti taotletavate stipendiumite järgi. Salvestused toimusid sageli keelejuhtide kodus, paaril korral kohvikus. Kuigi uurimuse põhieesmärk oli uurida Pariisi eestlaste omavahelist suhtlust, siis esimese võimaluse puudumisel vestlein ka mõne keelejuhiga kahekesi poolstruktureeritud intervjuu vormis.

Vestlusteemad varieerusid keelejuhiti, ent, eriti kui tegu polnud suurema seltskonnaga, läbiti muuhulgas järgnevaid teemasid: keelejuhtide *lugu* ehk see, mis neid Pariisi tõi; elu Prantsusmaal; tulevikuplaanid; Eesti kultuur (kino, kirjandus, aga ka eelseisev laulu- ja tantsupidu nt); Pariisi kultuurielu (muuseumid, kontserdid jne); nii Prantsuse kui Eesti toidud; lapsed ja nende keelekasutus; aga ka aktuaalsed sündmused, nagu Vene-Ukraina konflikt vm (välis)poliitilised teemad.

Salvestati vahel ühe, vahel kahe diktofoniga, eriti suuremas seltskonnas või kui vahepeal vahetati asukohta. Lindistuste pikkused olid erinevad, sõltuvalt sellest, kaua kestis koosviibimine ja kaua jätkus juttu, ent üldiselt proovisin jäädvustada, sõltumata keelejuhtide arvust, vähemalt tund aega igat koosviibimist. Poolstruktureeritud intervjuud kestsid vähem kui kahe või enama keelejuhiga koosviibimised.

Lisaks salvestustele proovisin jälgida kohalike eestlaste keelekasutust ka lindistustest

välja jäävates olukordades ning teha märkmeid kogu välitöö jooksul Pariisis viibitud aja.

2.3. Uurija mõju keelejuhtidele

Keelematerjali kogumisel ja analüüsimisel tuleks arvesse võtta järgmist: inimesed võivad oma kõneharjumusi muuta, kui neid salvestatakse ning eriti ka siis, kui nendega vestleb uurimise eesmärgil keeleteadlane või ka lihtsalt Eestis elav eestlane. Paar, pigem kauem (üle kümne aasta) Prantsusmaal elanud eestlast vihjasid enne diktofoni käimapanekut, et on natuke ärevuses ja kindlasti ei räägi piisavalt hästi, aga proovisin neis mitte ebamugavust tekitada ja meenutada juba projekti tutvustavas kirjas öeldut, et mu eesmärk ei ole „vigade“ otsimine nende keelekasutuses. Keelejuhid olid samuti teadlikud, et intervjuerija on õppinud semestri Erasmuse programmi raames Pariisis, mistõttu ei pidanud keegi muretsema enda liigse tagasihoidmise pärast prantsuskeelsete koopiade osas seal, kus ta oleks seda tõenäoselt ka teiste Pariisi eestlastega vesteldes kasutanud.

Hoolimata eelmises lõigus mainitud võimalikest keelejuhte tagasihoidvatest mõjudest, annab kogutud keeleaines mingi pildi Pariisi eestlaste eesti keele kasutusest ning võib olla aluseks tulevasteks uurimusteks. Tuleb lisada, et kuigi lindistused toimusid uurija juuresolekul, siis oli õhkkond alati sõbralik ja vaba, osalised sinatasid üksteist jne.

Salvestusteks oli küll ettevalmistatud küsimusi ning teemasid, aga üldiselt proovis uurija vältida liigset küsimuste küsimist ja intervjuu formaati, kuna eesmärk oli jälgida vestluse loomulikku kulgu ja lasta keelejuhtidel rääkida. Seda eriti, kui lindistati mitut keelejuhti korraga. Ei olnud harv, et keelejuhid tundsid huvi uurija enda elu ja õpingute vastu, mis muutis vestlused veelgi loomulikumaks, mitte uurija-uuritav eksperimentiks. Tegelikult pooldab töö autor seisukohta, et iga suhtlussituatsioon on loomulik seal, kus ta esineb, vastanduseks Labovi vaatljaparadoksile.

Lisaks tuleks meeles pidada, et vahest on täiskasvanud oma keelemõjudest teadlikumad, jälgivad rohkem oma keelekasutust ja parandavad end tihemini kui lapsed. Näiteks on mõni keelejuht öelnud, et vestluses omavahel, s.o ilma uurijata kasutatakse prantsuskeelseid sõnu (ehk siinses terminoloogias täielikke koopiaid) rohkem (nt toidukaupade kohta). Võimalik, et lastele on olulisem jutu mõtte edasiandmine, ükskõik, milliste (keeleliste) vahenditega. Täiskasvanutelt koguti ka kommentaare ja nende endi tähelepanekuid oma (ja ka laste) keelenähtuste kohta, mis koos salvestuste ja uurija tähelepanekutega aitavad mõista mõningaid keelenähtusi.

3. Pariisi eestlaste koodikopeerimise analüüs

3.1. Koodikopeerimise näidete esitamise ja liigitamise printsiibid

Keelenäidete valik töösse toimus keelematerjalis ilmnunud sarnaste gruppide alusel. Näidete valikul on lisaks katsele iseloomustada ja demonstreerida Pariisi eestlaste koodikopeerimise ilminguid proovitud silmas pidada ka seda, et töö lugejal oleks põnev ning et huvitatud lugejal oleks võimalus tutvuda lisades oleva kahe näitega semantilistest diskussioonidest, mida välitöö käigus keelejuhtide algatatuna peeti.

Koopiate liigitamisel tuleb arvesse võtta, et on selgemaid ja hägusemaid juhtumeid. Seda eriti valikuliste koopiate alaliikide puhul, kus on raske otsustada, kas tegu on semantiliste omaduste või sageduslike omaduste sisestamisega. Kuna sageduslike koopiate uurimiseks oleks vaja suuremat materjalihulka, siis on mõningate näidete puhul saadud teha vaid ettevaatlikke oletusi, mis võiksid olla sagenenud prantsuse keele mõjul. Probleemideta ei ole ka teiste valikuliste koopiate alaliigitamine, näiteks mõnikord võib tegu olla ka kombinatsiooniga semantilisest ja kombinatoorsest koopiast jms.

Kui mõnes kohas on analüüsimisel vaja täpsemalt välja tuua prantsuse keele hääldus, siis kasutatakse selleks IPA-tähestikku ehk rahvusvahelist foneetilist tähestikku (*International Phonetic Alphabet*), muul juhul on hääldus kirjutatud lihtsustatult.

Nagu suulises keelekasutuses ikka, ei ole inimesel alati täielikku kontrolli selle üle, kuidas ta midagi täpselt verbaliseerib, kuna kõik toimub reaajas ja poole lausungi pealt võib muutuda mõte või fookus, seega töös ilmnunud näited ei pruugi alati just domineerivast koodist tingitud olla ega pruugi ka keelejuhtide kõnes tihti esineda.

Samuti võivad näited olla ka keelelised „apsud“ (nt rektsioon või käändelõpp), mida keelejuht ei ole pidanud vajalikuks „parandada“. Siinse töö ja uurija eesmärk ei ole hinnata keelejuhtide õigekeelsust, vaid prantsuse ja eesti keele koosmõju nende keelekasutuses koodikopeerimise kaudu.

3.2. Keelenäidete vormistamine

Töö näidete puhul on oluline meeles pidada järgmist

- näited on esitatud veidi lihtsustatud kujul, et oleks kergem jälgida koodinähtusi
- keelejuhtide mainitud inimeste nimed on muudetud
- voorudes tähistab töö autorit/intervjueerijat/uurijat KKP;
keelejuhte tähistab nende tegeliku nimega mitte kuidagi seotud täht
- analüüsitav keelematerjal on **paksult trükitud**
- tõlked esitatakse sulgudes; keelenäite puhul tõlgitakse (vajadusel) ainult see materjal, mida analüüsitakse
- kui mõni sõna või sõnaosa näites nõuab lisatähelepanu (seletus eelneb näitele), on see tähistatud topeltallajoonimisega

Litereerimismärgid:

(.) mikropaus (≤ 1 sek)

(...) pikem paus (>1 sek)

= kokkuhääldus

' palatalisatsioon

[pealerääkimised]

- poolelijäänud sõnad/ütlused

\$ naerdes öeldud sõna(d)

rõhutatud sõna

@tsitaat/imitatsioon@ – seda juhul, kui kõneleja toon muutub

{-} ebaselgeks jäänud sõna või kõneleja

{---} pikem ebaselgeks jäänud lõik

Kuigi näidetes on kasutatud mõningaid vestlusanalüüsi transkriptsioonimärke, siis üldiselt on näited veidi lihtsustatud kujul esitatud, et oleks kergem jälgida koodikopeerimise ilminguid ning kuna töö keskmeks ei ole detailne vestlusanalüüs. Oluline on siin arvestada ka litereerimisel ilmnedavad võivaid ebatäpsuseid ning valesti kuulumiseid, ent seda olen proovinud minimaliseerida mitu korda salvestusi kuulates.

Eesti ja prantsuse keel on erinevad nii fonoloogiliselt kui morfoloogiliselt. Eesti keele käändelised vormid soodustavad täielike koopiate morfoloogiliselt kohandamist eesti keele raamistikku (*basilique'i võib ka natukene panna*), aga seda ei toimunud alati (*kes on seal oma steak frites ja ja vitsutavad neid*).

Edaspidi kasutatakse töös väljendeid *prantsuskeelse*, *prantsuse keeles*, *eestikeelse* jms suhteliselt vabalt, kuigi järgmistes koodikopeerimise näidetes on põhikoodiks ikkagi eesti keel, mis jääb samaks, kui just kirjelduses ei ole teisiti märgitud.

3.3. Täielikud koopiad

Täielikul ehk globaalsel kopeerimisel sisestatakse terve plokk mudelkoodi keelendist, mida kohandatakse rohkem või vähem põhikoodiga (nt häälduses).

Punktis 1.4 toodi üheks põhiliseks täieliku ehk globaalse kopeerimise põhjuseks nii semantilist kui pragmaatilist tähendust. Välitöös tuli ette eelkõige spetsiifiliste semantiliste tähendustega koodikopeerimist, ent esines ka mõni diskursuspartikkel.

Kui teised uurijad on täheldatud rohkem nimisõnade ja pigem vähem (kui üldse) verbide täielikku kopeerimist (vt punkt 1.3.5.), siis ka Pariisi välitöö jooksul oli seda näha – sisuliselt esines täielikult kopeeritud verbe kahel korral ning juba üks neist on tegelikult verbi käändeline vorm.

Täielikult kopeerituna esines fonoloogiliselt rohkem ja vähem kohandatud elemente. Näiteks kasutati r-häälikut sisaldavates sõnades kohati eesti /r/, kohati prantsuse uvulaari /ʀ/, seda ka ühe keelejuhi puhul.

3.3.1. Semantiline spetsiifilisus

Võib öelda, et suur hulk täielikke koopiaid on konventsionaliseerunud koopiatena ka Eestis kõneldavas (mitte tingimata ükskeelses) keeles olemas, kuna on osa prantsuse kultuurist või keelest, aga võivad esineda kas muu tähendusnüansiga (näide 1) või täpsustustega (näide 5). Seega mõnes mõttes on nad ka sageduslikud täielikud koopiad.

1. näites ei ole tegu rahvusvaheliselt kasutusel psühholoogia terminiga *déjà vu* 'parasjagu nähtav tundub olevat juba kogetud või nähtud varem', mida Eestis ja mujal (nt inglise keeles, mis võibki olla eestlaste hääldust mõjutanud) hääldatakse sageli /deza vu/, kuigi algupärane, prantsuskeelne hääldus on /deza vy/.⁷ Täielik koopia on siin oma otseses tähenduses 'juba nähtud'. Lisaks tundub, et peale algupärase häälduse on keelejuht lisanud tüüpiliselt prantsuskeelepärase švaahääliku/vahehääliku /ə/, mis kuulub sageli sõnade häälduse juurde ning on eriti tajutav prantsuse lauludes. Keelejuht räägib Eesti kultuurimaastikust, kuhu erinevad voolud hiljem kohale jõuavad kui mujal maailmas (nt Pariisis).

(1) B: see on kõik tehtud (.) nii kujutavas kunstis kui teatris ja see on kõik on juba nähtud *déjà vu-ə* tõeliselt *déjà vu-ə* (*déjà vu* 'juba nähtud')

Näidetes 2 ja 3 on kasutusel prantsuse kultuurist pärinev mõiste, millel küll EKSSi järgi on kohanenud kirjpilt olemas: *buržuaa* 'kodanlane', aga järgmistes näidetes esinev

7 Üks keelejuht juhtis autori tähelepanu sellele, et kuigi ta teab prantsusepärase hääldust sellele ja mõningatele teistele sõnadele, siis mitte Pariisis elavate eestlastega ta seda ei kasuta et mitte näida eputav ning tundub viisakam kohandada hääldust eestipärasemaks. Autor tõdeb, et on samuti tundnud, et ei saa *déjà vu*'d hääldada prantsusepäraselt ilma lisatähelepanu saamata. Huvitaval kombel ei häiri /ʒ/ kedagi.

vorm ei ole pigem nimetatud kohanenud vorm, vaid täielik koopia ning on seetõttu litereeritud algvormi *bourgeois* järgi, seda enam, et hiljem samas vestluses (näites 3, pikemalt Lisa 1.) küsib J üle, kuidas teine keelejuht seda sõna tõlgiks. Prantsuskeelse väljendi kasutamine tuleb siin kultuurispetsiifilisusest ja loob seega kindla konteksti kõneleja ja kuulaja peas ((väike)kodanlane/(väike)kodanlik oleks liiga üldine). Kuna *bourgeois* võib tähistada nii omadussõna kui nimisõna, siis näites 2 on keelejuht K (arvatavasti ka keelejuhi J vormi *prantslaslik* mõjutusel) sellele lisanud eesti keele omadussõna tuletusliite *-lik*.

(2) J: minu meelest on see väga prantslaslik, ma ei tea kas teistes riikides on nii

K: see on väga- see on väga ***bourgeois*'lik**

J: jah

K: ütleks ma

(*bourgeois* 'kodanlane, väikekodanlane', ka adj)

(3) J: a kuidas sa tõlgiksid ee sa ütlesid e see ***bourgeois***?

K: hmm

J: (ehk=sis) väikekodanlik sis Eestis vä

K: hm-jah

/../

K: jah (.) mina ütlen lihtsalt 'snoobid' ((J ja KKP naeravad))

(*bourgeois* 'kodanlik, väikekodanlik', ka subst)

Näidetes 4 ja 5 on kopeeritud tuntud sõna *au pair* 'hrl. keeleõppe eesmärgil välismaal (palgata) töötav lapsehoidja-koduabiline' (EKSS), mis on kindlasti nende Pariisi eestlaste kõnepruugis sagedasem, kes on ise seda tööd Prantsusmaal teinud või oma lapsele lapsehoidjat otsinud. Ilmselt on see sagedasem nende kõnes kui Eestis elavate eestlaste omas. Tänapäeval vähemalt Pariisi *au pair*'id palgata ei tööta, aga elukoha peaks siiski pakkuma perekond, kelle juures töötatakse.

Näites 4 hakkab keelejuht ütlema *lapsehoidja*, mida ta samas vestluses on mitu korda enda kunagisest tööst rääkides kasutanud, ent otsustab siin jätkates sõna *au pair* kasuks. Küsimus tekib, et miks just nüüd? Tõenäosus on, et kopeeritakse ikkagi semantilise spetsiifilisuse pärast, et mõte ei läheks kaduma, kuna *au pair*'i kohustuste hulka ei kuulu

vaid laste hoidmine, aga ettevaatlikult võiks ka oletada, et tegu on mõttelise prantsuse perekonnale öeldud lause refereerimisega, mistõttu otsustab keelejuht koopia kasuks. Igal juhul on korraga ökonoomsem ja täpsem kasutada mõistet *au pair* kui *lapsehoidja* või *lapsehoidja-koduabiline*, mis ei ole levinud mõiste Eesti kultuuriruumis.

(4) K: ja mul oli küll nii karp lahti et esiteks teil on la- noh et *au pair* et siis te oma lapsi et noh lastega tegelete väga vähe ja et õhtuti umbes nendega ei tegele ja siis (teil) ongi aint laupäev-pühapäev kaks päeva nädalas lastega nagu olla onju või nagu mis mõttes (*au pair* 'lapsehoidja-koduabiline')

Järgnevas näites on juttu keelejuhi lapsest ja talle lasteaiakoha või lapsehoidja otsimisest. Siin on aga tegu täieliku koopiaga, kus ei ole piirdutud vaid eesti keeles kasutatava väljendiga *au pair*, vaid on lisatud ka *fille* 'tüdruk', moodustades (häälduslikult integreerimata) vormi *fille au pair*, mis tähistab eespool seletatud ametit, mille alal on enamasti naised, aga on olemas ka *homme au pair* 'meeslapsehoidja'. Keelejuht lisab kohe ka sagedasti kasutatava tõlke *lapsehoidja*, mitte *lapsehoidja-koduabiline*, mis on pikk ja kohmakas. Segaduse vältimiseks viitab keelejuht vestluses lapsehoidjatele, kes ei ole *au pair*'id (ehk eelkõige ei oota elamispinda tööandjalt) sõnaga *hoidja* (*gardien(ne) d'enfants* 'lapsehoidja, hoidja', otsetõlkes 'lastehoidja'), ent kui intervjuueerija ei oleks küsinud eesti lapsehoidjate kohta, ei oleks pruukinud see vahe välja tulla, kuna tema silmis tähendab *hoidja* ka lapsehoidjat, ent teadlikult ei kasuta ta seda kunagi. *hoidja* tundub ka Google'i andmetel olevat eesti keeles harvemini esinev sõna kui *lapsehoidja*⁸ ning võiks seega liigituda sagedusliku koopia alla.

(5) I: no samas ühedel tutvavil on ke- kelle lapsed on hoidja juures ja kellele väga meeldib ja kes rahul

KKP: kas otsisid eesti- eestlasi ka või

I: aa=ei ei otsinud (.) seepärast et eestlasi sis kui oleks võtta nagu see *fille au pair* et lapsehoidja siis et peab tegelt pakkuma juu (.) no elamiskohta ka aga meil pole- pole- poleks kuhugi teda panna

(*fille au pair* 'lapsehoidja-koduabiline', *fille* 'tüdruk'; *gardien(ne) d'enfants* 'lapsehoidja, hoidja', otsetõlkes 'lastehoidja')

8 Töö autori keeletunnetust toetab ka Google'i otsing: sõnale *lapsehoidja* leidis 1 040 000 vastet, ent sõnale *hoidja*, mis esineb ju ka muus tähenduses kui 'lapsehoidja', 175 000 (25. mail 2014).

Mõistetega *au pair* ja *bourgeois* seostuvad ka näited 6 ja 7, kus kõigepealt räägib keelejuht ajaloolistest *au pair*'ide või muude teenijate pisikestest katusekambritest, kasutades eestikeelset sõna *teenijatoad*, hetk hiljem juttu jätkates kasutab prantsuse varianti, vahest tingituna sellest, et vastab keelejuhile J ning ilma uurijata kasutakski pigem koopiat. Koopia eelistamisele võib viidata ka asjaolu, et 6. näites läheb keelejuhil aega, et valida sobiv keelend, sest *teenijatuba* ei hõlma endas kõiki tähendusnüansse, mis on esindatud keelendis *chambre de bonne*, millega vestluskaaslaste peas seostub automaatselt klassikaline Pariisis katuse all asuv pisike tuba, milleni viib eraldi teenijate trepp ja mida tänapäeval sageli tudengid üürivad. Jutu mõte on, et *au pair*'il on vaja oma ruumi, mis oleks tööandja perest eemal, et ta ei tunneks end kogu aeg nagu tööl olles.

(6) K: enne seda nad elasid Pariisis ja no oli siuke see tüüpiline et nendel oli mingi uhke korter ja siis seal katusekamb- {-} või mis need on need ka- ärkli- või noh need vanad-vanad **teenijatoad** noh et mu esimene elukoht oligi mingi selline väike tuba

(7) K: ((J-le)) no ma ütlen et enne mind nad elasid Pariisis ja neil oli see ***chambre de bonne*** vaata see *teenijatuba*
(*chambre de bonne* 'teenijatuba'; *bonne* 'teenija', otsetõlkes 'hea' naissoost vorm)

Prantsusmaa on kulinaariamaa, seega ootuspäraselt Prantsuse kultuuri keskel elamisele esines välitöös arvukalt gastronoomilisi koopiaid. Siinkohal tuleb arvestada ka autori isiklikku kokakunstihuvi, mille tõttu sattus vestlusteema mitme salvestuse puhul seda puudutama, ent keelejuhid viisid ka ise jutu sinna või alustasid semantilisi arutelusid tõlgete osas. Mõne sellise arutelu leiab huvitatud lugeja töö lõpust (Lisa1.), kus on näha, miks võivad keelejuhid eelistada täielikke koopiaid oma vestlustes kasutada.

8. näites esineb arvatavasti üks tavalisemaid koopiaid üldse Prantsusmaale kolinud mitteprantslaste keeles. Lisatutvustust mittevajava mõiste *baguette* kasutus Prantsuse kultuuri sisse elades tõenäoselt kasvab (vt ka näide 34). Tähelepanu tuleks pöörata hoopis sõnale *tradition* ehk otsetõlkes 'traditsioon', mis tähistab *baguette*'i rangete kriteeriumitega versiooni (ta peab olema käsitsi tehtud ja ilma lisaaineteta, erinevalt

baguette ordinaire'ist ehk tavalisest *baguette*'ist). Vestlus toimub õhtusöögilauas.

(8) K: ma võtaks hea meelega ***baguette***'i vahelduseks

L: jaaa absoluutselt (.) ma os(t)sin ***tradition***'i

(*baguette* 'pikk Prantsuse sai; *tradition* tähendab siin traditsionaalset käsitsi valmistatud, lisaaineteta *baguette*'i, otsetõlkes 'traditsioon')

Näites 9 on kopeeritud oma semantilise spetsiifilisuse ja eestikeelse vaste puudumise tõttu *fromage blanc*, mida sageli tõlgitakse kui 'kohupiima', aga mis autori arvates kujutab endast toorjuustu, jogurti ja kohupiima vahepealset toodet. Siin räägivad keelejuhid olukordadest, kus Prantsusmaal on tehtud Eestis tavapärasest küpsisetorti, mis Prantsusmaal nii tuntud ei ole. Ometigi fraasi *gâteau aux biscuits* guugeldades leiab isegi analooge meile tuntud küpsisetortidest (seega ei ole tegu vaid keelejuhi oma tõlkega). Koopia on arvatavasti sisestatud illestamiseks ning täpsustamiseks, kuidas keelejuht vastavas olukorras prantslastele ikkagi küpsisetordi olemust seletab. Siin lisab keelejuht veel omakorda väljendi *gâteau aux biscuits* tähenduslikult täpsema vaste *küpsistega kook*, ent enne näitelauset kasutas ta sõna *küpsisetort*. Näites on tähelepanuväärne ka asjaolu, et pärast keelejuhi enda kõne refereerimist, kui ta seletab prantslastele, mis on küpsisetort, sisestab ta ühes kohas ka prantsusepärase üneemi /ə/.

(9) K: mõni ei julge maitstagi et nii imelik näeb välja ja ja sis kui ma ütlen et aa et *gâteau aux biscuits* noh kuidas seda teisiti öelda et (.) k- küpsistega kook {---}

@õõh?@ keegi ei saa arugi

J: ja mis sa sinna vahele paned hapukoort @äähh?@ /./

K: keegi ei kujuta ette onju siis sa et siis sa purustad nad ära jah eiei siis ma panen ühe kihi ja siis ma panen hapukoort või siis seda toorjuustu või mis see on see ***fromage blanc*** ma=i=tea kuidas seda tõlkida või siis kasvõi jogurtiga to- s- s- selle naturaalse jogurtiga võib ju ka teha ja siis kihiti siis võid sinna moosi panna {-} @ooo vaau@ kõik on nii ohohohoo ((naerab))

(*gâteau aux biscuits* 'küpsisetort' otsetõlkes 'küpsistega kook', *fromage blanc* ~'kohupiim, toorjuust')

Näites 10 ja 11 kasutatakse algul eestikeelset väljendit ja seejärel seda täpsustab prantsuse keeles kas keelendi mainija ise või teine keelejuht. Sellest võib järeldada, et täielik koopia on vajalik ja täpsem keelejuhtide jaoks.

Näites 10 üks keelejuht täpsustab teisele keelejuhile, et 'Türgi oad' on *haricots verts*, mis viitaks justkui sellele, et tavaolukorras kasutaks nad omavahel prantsuse versiooni. Vestlusteemaks on külmutatud tooted ja neile spetsialiseeruv kõrgelt hinnatud (ja kõrgete hindadega) poekett *Picard*, mida Eestis ei ole.

(10) K: kusjuures isegi ma mäletan et tollal oligi nii- ma=olin=suht=üllatunud et näiteks need Türgi oad- vata need **haricots verts** onju need olid seal ((*Picard*'is)) isegi odavamad kui *Leader Price*'is või kuskil (*haricots verts* 'Türgi oad', otsetõlkes 'rohelistes oad'; *Picard* külmutatud toodete poekett; *Leader Price* soodne poekett)

Näites 11 räägib keelejuht, kuidas ta einestab Crous'i (/krus/, *Centre régional des œuvres universitaires et scolaires* ehk Ülikoolide ja koolide regionaalkeskus) sööklas, mis on autorilegi Erasmuse vahetussemestri ajast tuttav. Varem ei olnud ma siiski kuulnud sellest nimest verbi *crousitama* /krussitama/ moodustatavat, mis tuleneb tõenäoselt keelejuhi enda loovusest. Seda enam, et prantsuse keeles ei näi eksisteerivat või levinud olevat verb *crouser* 'Crous'is sööma'. Oluline on siin aga asjaolu, et keelejuht L kasutab eestikeelset sõna *sidrunikook*, aga K täpsustab üle, kas *tarte au citron* 'sidrunikook', et olla kindel, millist magusat küpsetist teine silmas peab.⁹ Lisades võib leida ka näitele järgnenud 4 minutit kestnud arutelu teemal *tarte* vs *gâteau*, kusjuures mõlemad võivad tähistada nii kooki, torti kui pirukat, mille vahe eesti keeleski pole selge. Oluline on siin see, et arutelu lõpuks selgub, et prantsuse keelendi *tarte* all mõistavad keelejuhid sama küpsetist, aga segadusse ajab neid selle eesti vaste otsimine, mis näitab, kui palju ökonoomsem ja semantiliselt spetsiifilisem on kasutada täielikku koopiat. Keeleline arutelu on muidugi omaette ka huvitav, aga kui on vaja infot kiiresti edasi anda, siis võib prantsuse väljend olla praktilisem.

(11) L: mul on jumala tühi seekord ((külmkapp)) sest ma käin söömas koolisööklas kogu aeg
KKP: seal *Crous*'is vä

9 Siinkohal võib huvitatud lugeja guugeldada pilte fraasidest *tarte au citron* ja *gâteau au citron*, mille mõlema puhul võiks öelda *sidrunikook*, ning veenduda, et vahe on suur.

L: ja(h) (.) ma kogu *crousit* /krussitan/ ja niivõrd hea toit kule ma sain täna sidrunikoogi nagu ((teeb heakskiitva “muahh” suu ja sõrmedega))

K: *tarte au citron* v(õ)

L: jaa

K: see-

L: ja ma olin nii õnnelik et ma hüppasin rõõmust kõik vaatavad nagu mingi imelik @*tarte au citron tarte au citron!*@ nagu kõik mingi et @õhh, mis tal hakkas nagu issand jumal ebanormaalne “ ((naerab))

(*Crous* siin 'koolisöökla', *tarte au citron* 'sidrunikook')

Näidetes 12 ja 13 on vestlusteema söömisega seonduvad eripärad Prantsusmaal. Näites 12 räägitakse küllakutse kommetest: millist kehakinnitust pakutakse vastavalt kellaaajale. Nt kui kella neljaks kutsutakse, siis üldjuhul praadi ei pakuta, vaid on kohvilaud jms. Keelejuht räägib parasjagu seda juttu, mida ta kord oma Eestist külla tulnud emale oli rääkinud, kuna too oli skeptiline, et eesootav külaskäik prantslaste juurde ei hõlma korraliku söömist. Kui J kasutab eestikeelset ehk üldist sõna *aperitiiv* (võib oletada, et osaliselt ka seetõttu, et refereeritav jutt oli ka eesti keeles), siis K kasutab koopiat *apéro*, mis seostub prantsuse kultuuriga.

(12) J: kui sind kutsutakse kaksteist kuni kaks sis sa sööd- sis sa tead et sa sööd lõunat ((naeruturtsatus)) kui sind pärastlõunal kutsutakse siis on tavaliselt kohvilaud ja seitsmest alates sis tuleb see aperitiiv ja õhtusöök

K: nii et õhtusöök kell kaheksa võibolla onju

J: nii ja tavaliselt õhtusöögiks- kui sind kutsutakse õhtuks siis tavaliselt sul täpsustatakse et kas sööme koos või ei söö koos

K: või on lihtsalt *apéro* ((naerab)) et jah

J: jah

(kõnek *apéro* = *apéritif* 'aperitiiv, jook')

Näites 13 räägitakse ühest võimalikust laste söömisharjumusest Prantsusmaal, mis kujutab endast sageli lihtsamaid toite ja vanematest eraldi söömist, kuna viimased jõuavad nii hilja töölt koju ja söövad midagi muud. Siin näites tekib üks huvitav täpsustuste jada. Kõigepealt täpsustab keelejuht K keelejuhi J eestikeelset fraasi *fiikartulid ja kotlet* prantsuskeelse vastega *steak frites* ning J täpsustab veel omakorda eelmise täpsustuse üle jne. Kuigi eesti keeles tähendabki *kotlet* üldjuhul hakklihast valmistatud toitu (ent EKSS toob teise tähendusena 'praetud lõik väikelooma selja- v.

linnu rinnalihast'), siis täpsustab K seda siin sellegipoolest, kuna *steak* võib tõlgituna olla nii 'biifsteek' kui 'kotlet', *steak haché* saab olla vaid hakklihast ehk siis *kotlet*. Oluline on veel pöörata tähelepanu viimasele lausele, kus keelejuht ei integreeri morfosüntaktiliselt fraasi *steak frites*, vaid jätab ta algvormi, kuigi oleks võimalik ka „on seal oma *steak frites*'iga“. Kuigi *friikartulid ja kotlet* on üsna üheselt mõistetav, on näha, et mõlemad keelejuhid tundsid, et tahavad seda veel täpsustada, kuna arvatavasti on neil prantsuskeelse mõistega tugevam emotsioon ja selle taga peitub siin räägitav lugu, mille rääkimisest eestikeelsest väljendist ei piisa.

(13) J: ei-no mul mees ütleski et tema tema kui ta oli nagu laps ta ei söönud eriti oma vanematega koos ja=sis=ta sõigi tema toit oli siis mm \$temal oli friikartulid ja kotlet\$

K: see *steak frites*

J: \$*steak steak haché frites*\$ nagu ((naerab)) friikartulid kotletiga

K: hakklihakotlet ja friikartulid

J: jah

K: ja sellepärast ongi nii paljud täiskasvanud ka kes veel niimoodi söövad kui ma seal koolisöökl- ülikoolisööklas käin seal on paljud kes on seal oma *steak frites* ja ja vitsutavad neid ((naerab))

(*steak-frites* 'biifsteek v kotlet friikartulitega'; *steak haché frites* '(hakkliha)kotlet friikartulitega'; *hacher* 'hakkima, raiuma')

Näites 14 on keelejuht K äsja saabunud L-i juurde, et koos õhtusööki teha koos KKP-ga. Siin on keelejuht lähtunud refleksiivsest väljendist *se marier avec* otsetähenduses 'abielluma' (sõna-sõnalt 'end laulatama koos'), aga kasutatakse prantsuse keeles ka kulinaariamaailmas, väljendamiseks mingite toiduainete või toidu ja veini kokkusobivust. Sagedamini kasutatakse väljendit verbi kujul, aga võimatu ei ole ka nimisõnaline vorm: *mariage* 'abielu' (*mariage entre fromage et vin* 'abielu juustu ja veini vahel'). Keelejuht hakkab ka täpsustama malli *mariage entre* või ka samasuguse eestikeelse malli järgi ehk kelle *vahel* see abielu on, mida võib järeldata sõna *salat* genitiivvormist.

(14) K: ma võtsin *mozzarella*'t

L: see on palju parem kule see sobib ideaalselt selle salati juurde see on nagu see

@*mariage*@ või abielu ((naerab)) (.) salati ja mis me sinna kõik sisse- ma teen kastme ja- kas pähklitega ei ole probleemi ses mõttes ei ole allergiline?

(*mariage* 'abielu')

Nagu eelmistes näidetes, esines ka mujal koopiaid nähtustest, mis seostuvad keelejuhtidel Prantsusmaaga. Järgmised näited ei ole tingimata prantsuse kultuuri osa (nt näide 15), aga oluline on, et keelejuhtidel endil on nende väljenditega seos kogemustega Prantsusmaal.

Näites 15 kasutab keelejuht E Prantsusmaal külastatud hambaarstist rääkides väljendit *détartrage* 'hambakivi eemaldus'. Keelejuhil C läheb hetk aega, et aru saada, mida teine silmas peab, kuna ei puutu selle mõistega tihti kokku. Seejärel räägib E edasi, tsiteerides hambaarsti ning kasutades taas prantsuse väljendit, seekord sama tüvega *tartre* 'hambakivi'. Siin võivad olla määravad tsitaat ning asjaolu, mida keelejuht ka ise mõni hetk hiljem lisab, et Eestis pole talle seda kunagi tehtud, seega puudub tal eestikeelne kontekst, kus ta oleks sellega isiklikult kokku puutunud ning lihtsam on kasutada prantsuskeelseid väljendeid. Viimast väidet toetab ka see hetk aega, mis tal kulub eesti vaste meenutamiseks ning kui meenub, siis ütleb küsivalt.

(15) E: ja ta ei teinud mulle *détartrage*'i üldse (.) mi(ngi)=viis aastat

C: (.) aa!

/../

E: ja=teine=asi mis @o=issand jumal ((ahmib õhku))@ ja=sis=ütles=mulle et @sul nii head hambad sul üldse *tartre*'it ei ole@ onju ((naerab))

G: issand jumal

E: Oi kui tore onju

D: misasi see on?

E: *tartre*

C: [hambaa- kivi]

E: [ee se=onn see hambakivi vä?] hambakivi

G: hambakivi jah

D: aaa

E: Eestis pole mul seda kunagi tehtud (.) aga noh

(*détartrage* 'hambakivi eemaldamine, puhastus', *tartre* 'hambakivi')

Prantsuse keeles öeldakse eurosentide kohta *centime* 'sent' (sõnast *cent* 'sada'). Näites 16 on juttu euroeelsest ajast, kus Prantsusmaal olid kasutusel frangid ja santiimid (samuti *centime*). Näib, et eestikeelse variandi *sent* palataliseeritud hääldus mõjutab siin sõna *centime* /sätim/ materiaalseid omadusi. *zero* 'null' on siin samuti eesti r-ga, millest võib

ka olla tingitud prantsuse *centime* materiaalselt kohandatud palataliseeritud vorm *sen'tiim*.

(16) B: Malle käest ei saand mina **zero sen'tiimi**
(*zero* 'null', *centime* 'santiim')

Järgmistes näidetes (17 ja 18) kasutavad keelejuhid mõisteid *colocation* 'elamispinna jagamine' ja *coloc* (kõnekeelne variant sõnadest *colocataire* või *colocation*) siin 'korterikaaslane'. Need on ühed sagedased ja laia tähendusega väljendid, mis käivad Pariisis elamise juurde, kuna kinnisvara kõrgete hindade tõttu on mõistlik kellegagi (stuudio)korterit või muud elamispinda jagada ning seda ei tee ainult noored tudengid, vaid inimesed erinevatelt elualaladelt ja igas vanuses. Nende väljendite kopeerimist on täheldanud ka Paljas (2012: 42–43), kelle tähelepanekuga olen nõus: kuna *coloc* võib tähistada nii korterikaaslast, kaasüürilist, toanaabrit, ühiselamukaaslast ning *colocation* võib samuti käia samas korteris, majas, toas või ühiselamus elamise kohta, siis on ökonoomsem kasutada siin täielikke koopiaid.

Näites 17 räägib keelejuht, kuidas leidis praeguse elukoha netilehe *Couchsurfing* kaudu. Leht koondab endas reisihiimulisi ja/või külalislahkeid inimesi üle maailma, kes otsivad ja pakuvad tasuta öömaja nn diivanisurfajatele. Keelejuht kasutab täielikke koopiaid tõenäoselt harjumusest ning kuna need on grupi originaalnimetused. Eesti keeles oleks *pikaajaline elamispinna jagamine/kaasüürimine* ja *lühiaajaline elamispinna jagamine/kaasüürimine*, mis oleks markeeritud ja tõmbaks tähelepanu ka Eesti kontekstis.

18. näites seletab keelejuht üle, kes on *coloc*'id, siin 'korterikaaslased' (vt pikemat seletust ülevalpool) fraasiga *jagavad korterit*. Täpsustusest võib järeldada, et keelejuht tahab igaks juhuks tõlkida KKP-le kui mittekohalikule *coloc*'i tähendust või tahab täpsustada nii teisele keelejuhile L kui KKP-le, et sõbrad elavad korteris.

(17) C: seal on ka need grupid ee näiteks *colocation longue* e *durée colocation courte*

durée

(*colocation* 'elamispinna jagamine', *longue durée* 'pikaajaline', *courte durée* 'lühiajaline', otsetõlkes 'pikalt/lühidalt kestev')

(18) K: need on mul ühed sõbrad neil on siuke mm noh nad on ***coloc'id*** või noh onju jagavad korterit
(kõnek *coloc* = *colocataire* 'korterikaaslane')

Näites 19 räägib keelejuht oma korterikaaslastega jagatud elukohast Pariisis ning kasutab sellest tingituna mõiste *allüürimine* asemel *sous-location*, kuna on ilmselt harjunud seda oma korteri kontekstis ja Pariisis olles kasutama.

(19) D: a kellel see leping on?

G: a ee (ainult) ühel tüdrukul (.) ***sous location*** ikkagi

(*sous-location* 'allüürimine', *sous* 'all', *location* 'üürimine, üür')

Näites 20 kasutab keelejuht väljendit *alternance*, mis viitab duaalkoolitusprogrammile *formation en alternance* (ka *formation duale*), mille raames õpitakse vaheldumisi ülikoolis ja käiakse tööl. Keelejuht alustab üldise kirjeldusega, seejärel sisestab koopia, mida täpsustab veelgi, oletades õigesti, et kõik seltskonnas ei ole veel kursis selle tähendusega (nt on üks keelejuht veidi alla aasta elanud Pariisis). Täielik koopia on siin vägagi ootuspärane, kuna Eestis ei ole selline koolitusprogramm levinud ning prantsuse keeles on selle jaoks spetsiifilise tähendusega kindel termin. Huvitav on siin näites ka keelejuhi F otsus muuta sõnastust ning öelda 'need inimesed kes siin elavad', selmet öelda *majakaaslased* (C jagab teistega maja), mis ei pruugi äkki kohe meelde tulla, kuna ei ole nii levinud kui *korterikaaslased*, mille kasutamine ei oleks siin täpne. Või vahest on siin isegi hoidutud täieliku koopia *coloc(ataires)* sisestamisest, et keeleuurijale mitte silma paista.

(20) F: ja mis nad sis teevad need kõik su- need inimesed kes siin elavad

C: mm see tüdruk on ee ta on õpilane aga töötab ka vata tead see Prantsuse programm mis see ***alternance*** on et viis nädalat oled firmas ja kaks nädalat ülikoolis et viis nädalat töötad firmas nagu tavaline inimene

((*formation en*) *alternance* 'duaalkoolitussüsteem',
otsetõlkes *alternance* '(korrapärane) vaheldumine')

Järgmises näites on tegu sõnaga, mida keelejuht, olles kõrgharidust omandanud Prantsusmaal, on harjunud kasutama oma õpingutest rääkides just prantsuse kontekstis ning ei leia kohe eesti vastet. Mõiste *formation* võib prantsuse keeles tähendada koolitust, kursusi, väljaõpet, treeningut, õppekava, haridust (vt ka näidet 20).

(21) M: mul oli väga väga hea õ mm *formation*? ((küsib vaikselt ja naerab)) õ em väga head kursused olid kindlustuses
(*formation* siin 'kursused, õppekava')

Välitöös esines veel näiteid olukordadest, kus keelejuhtidele eestikeelne sõna kohe ei meenenud või kui nad kahtlesid eestikeelses vormis, mis osutab jällegi sellele, et keelejuhid on harjunud keelendit prantsuskeelses kontekstis kasutama. Eks tõenäoselt pikema aja jooksul kui 10 sekundit oleks sõna ikka meelde tulnud, aga mõnel korral tundus ebaviisakas mitte aidata. Tegu oli eelkõige üle 6 aasta Prantsusmaal viibinud keelejuhtidega, aga mitte ainult: ühel Pariisis 2,5 aastat elanud keelejuhil läks algul samuti aega mõningate sõnade, mida ta igapäevaselt kas prantsuse või inglise keeles kasutab, produtseerimisega eesti keeles. Kuna tegu on isikliku tutvavaga ja nägime Pariisis veedetud 17 päeva jooksul pea iga päev, siis lõpuks rääkis ta juba vabamalt ning probleeme sõnade leidmisega ei tekkinud.

Näites 22 ei meenu ei keelejuhile ega ka intervjuerijale¹⁰ vaste sõnale *la cour* ehk 'hoov, õu' (*la* on definiitne naissoo artikkel). Keelejuht on õpetaja ning seos sõnaga *cour* on tugevam kui sõnaga *hoov* või *õu*, kuna esimest tuleb tal igapäeva töös ette, sest koolilapsed veedavad vahetunnid õpetajate pilgu all õues. Korra, proovides sõna meenutada, pakub keelejuht vastet *kuur*, aga mõistab kohe, et see on vaid kõlaline sarnasus.

(22) N: no minu õpilased on väikesed lapsed aga ikka mõnikord vanemad tulevad ja

10 Kuigi töö autori keelt ei vaadelda uurimuse käigus, siis on olukord illustratiivseks näiteks sellegipoolest. Vestluse ajaks olin üle nädala prantsuskeelses keskkonnas viibinud ja iga päev natukenegi prantsuse keelt rääkinud.

ütlevad et noo et (.) tehti lapsele haiget aga noh sa ju ei näe kõike

KKP: jajajaja

N: see on ju võimatu ja siis püüame ikka vaadata mis on seal- kui on need vahetunnid et mis seal (.) mm *la cour*? kuidas on-

((KKP ka mõtleb))

N: mitte aias vaid kuidas öeldakse kuuris- ei mitte kuuris *la cour* e kus lapsed mängivad vahetunni-

KKP: hoovis vist

N: hoovis hoovis! ((naeravad)) no ikka noh vaatame et (.) kui mõni laps on üksinda ja nutab et (.)

KKP: jajaja

N: et mis mis on juhtunud

(*la cour* 'hoov, õu', *la* on definiitne naissoo artikkel)

Näites 23 on kopeerimine ilmsel tingitud eestikeelse sõna mittemeenumisest ja üldisest harjumusest kõnelda prantsuse keelt. Näites on just juttu olnud kommunismi üldmuljete erinevusest prantslaste ja eestlaste vahel. Oluline on siin tõik, et keelejuht ei integreeri prantsuse sõna *inspiration*, kuna keelejuht võibolla eelistaks eesti vastet kasutada, aga see ei tule meelde, millest ka väike naeruturtsatus, kuna see ei ole esimene sõna, mis vestluses keelejuhile ei meenu. Koopiat *terreur* – mille sisestamine on ilmselt tingitud eelnevalt mainitud ühendist *Prantsuse revolutsioon* ning on selle kontekstis sageli kaasesinev sõna – pealtnäha ei saada enam keelejuhi lisatähelepanu.

(23) N: aga ma lugesin mis mis=raamat=se(=oli) kas see oli Solženitsõni või oli üks teine vene autor ja ma=i=teadnud seda et Stalin tegelikult sai oma selle (.) *inspiration* ((naeruturtsatus)) ju se- ju Prantsuse revolutsioonist

KKP: a

N: see *terreur* mis oli siis pärast revolutsiooni Prantsusmaa revolutsiooni et Stalin ju tegi pärast Venemaal täpselt samamoodi (.) et see hirm ja ja ja inimesi niimoodi tapeti kui nad mõtlesid teistmoodi kui valitsus ja- noh

Sageli esines täielikke koopiad kellegi tsiteerimisel, refereerimisel või imiteerimisel (näited 24 ja 25, aga vt ka 58 ja 38–39). Vahepeal lisasid keelejuhid eestikeelse tõlke, vahepeal mitte. Kui tõlge lisati, siis tundus, et see võis olla ka rõhutamiseks või sõnade varieerimiseks, mitte ainult KKP kohalolu tõttu.

Näites 24 on juttu mõnede prantslaste suhtumisest Ida-Euroopasse. Keelejuht refereerib, kuidas mõned prantslased halvustaval toonil Ida-Euroopast räägivad. *Pays de l'Est* 'idariigid' on ise neutraalne mõiste, aga konnotatsioon võib mõnes kontekstis halb olla, nagu mõistel *Ida-Euroopa*.

(24) J: ma arvan et see Ida-Euroopa värk see see prantslasi eriti ei (.) ei sega nagu
K: siin on ju *@pays de l'Est@* nad kogu aeg ütlevad mõnedel on- mõni kui ütleb siis
ikkagi natuke siuke negatiivne see mm kuidas=sa=ütled 'konnotatsioon' kas öeldakse
eesti keeles ka jah ((KKP noogutab)) et *@ah idariigid@* onju seal on teatud siuke (.)
kõigi suus mitte aga noh
(*pays de l'Est* 'idariigid', vrd *Europe de l'Est* 'Ida-Euroopa')

Näites 25 võib oletada, et keelejuht tsiteerib algul koopiaga selleks, et kuulajatele edasi anda enda kogetud võimalikult originaalilähedane suhtlussituatsioon, kus prantslane küsib rumala tooniga *Estonie, c'est quoi ça* 'misasi see Eesti on'. Mõni hetk hiljem kirjeldab keelejuht sellele küsimusele järgnevat vestlust ja kuna prantsuskeelne versioon on juba öeldud, siis võib eestikeelne variant olla soodustatud jutu varieerimiseks, et mitte korrata juba öeldut. Mõlemal korral on tsiteeritud madala (kui stereotüüpselt rumala) tooniga. Lisaks võib väga ettevaatlikult oletada, arvestades, et keelejuht otsustab kohe ümber, et on hakatud semantiliselt või sageduslikult kopeerima prantsuse multifunktsionaalset imperfektiivset minevikuaja konstruktsiooni *il y avait*, mis tähendab nii *oli* kui *seal/siin oli* (otsetõlkes 'ta oli siin/seal' ehk umbisikulise asesõna konstruktsioon) ning mis on prantsuse keeles väga produktiivne.

(25) K: esimestel aastatel **siin oli- juhtus** küll et mõni küsis mult et *@Estonie c'est quoi ça?@* nad- mõni oskab nii lollilt küsida no täpselt siukse intonatsiooniga et nagu *come on* kas sa pead näitama et sa oled nii loll ((naerab))
KKP: jajajajaja
K: et et mõni küsib *@misasi see on see Eesti@* onju see on riik (.) a mõni jälle vastupidi et *@aa Tallinn* jaa ma olen käind@ ja siis umbes räägib mingi ajaloost
ja=mul=on=nii=et sa vist tead rohkem kui mina ((naerab, KKP ka)) \$maaajalugu et see täitsa \$ oleneb kelle otsa sa satud
(*Estonie c'est quoi ça?* 'misasi see on see Eesti?')

Tsiteerimise/refereerimise alla liigitasin ka näite 26, kus L otsib maitseaineid ning loeb

purgilt *basilique* 'basiilik', mille järel kasutab seda K, väljendades kaks korda soovi seda salatisse panna, aga L oma askeldamise ja maitseainete otsingul ning samal ajal rääkides ei pane seda tähele ning lõpuks mõni hetk hiljem kordab K oma soovi (ilma pealerääkimiseta), aga seekord eestikeelse sõnaga *basiilik*. Kuigi teisi ütlusi ei pannud L tähele, siis võib oletada, et keelejuht K tüdines sama kordamisest ning sõnastas oma palve ümber eestipärasemaks (ning ettevaatlikult võib veel pakkuda, et äkki tema kõnevoor oli piisavalt kaugel viimasest prantsuse väljendi kasutusest (mida ta oli üldse teise keelejuhi järel korranud ning võibolla ise poleks kasutanud), et kasutada eesti varianti või alateadlikult võis tunduda, et eestikeelne *basiilik* viib soovitud tulemusteni).

(26) L: see on aint *basilique* aga võibolla see sobib ka aga põhimõtselt meresool ikkagi kõige parem
K: *basilique*'i [võib ka natukene panna]
L: [ja noh seda ((sool)) eriti pole mõtet kuna mul tuleb kasta aga
K: aga [äkki raatsid seda *basilique*'i anda natukene]
L: [no või natuke võid panna] kui tahad aga ma ei tea (.) kui te tahate natukene
KKP: jah seal on vist need oliivid ja so- soolapähklid ka et siis
L: jah
K: ahjaa et õ-
L: et väga palju pole vaja panna jah
K: kas sa basiilikut raatsid anda nats
L: (.) jaa muidugi ((L ja KKP naeravad))
(*basilique* 'basiilik')

Välitöö jooksul esines ka keelelise loovuse eriti huvitavaid näiteid. Ühest küljest on kogu keele loome protsess ning eriti koodiinteraktsioon väga loov protsess, aga järgnevates näidetes on keelejuhid teadlikult keelega loominguliselt mänginud. Järgmises näites mängib üks keelejuht juba endale teada väljendiga *appoint* 'lisa, abi-, täiendus', kasutades seda kontekstis, mille kasutuses ta ei ole kindel. K, L ja KKP on just valmistanud söögi ja katavad diivanilauda, mis osutub natukese väikseks, millest ka siinne vestlus. Naljaka kokkusattumusel on keelejuht just siin, kus autorile pole väljend tuttav, jätnud eesti keeles täpsustamata, veel enam, kui ta pole kindel, kas

konstruktsioon *table d'appoint* 'lisalaud' on olemas, vaid moodustab selle ise analoogse väljendi *lit d'appoint* 'lisavoodi, välivoodi' eeskujul.

(27) K: ma võtsin teise tooli ka sis saab seda (.) ***table d'appoint***- ((toob eraldi välja, ütleb aeglaselt))
L: *table* jah just
K: ***d'appoint***'***ina*** kasutada ehk siis lisalaud kuna see lauakene on nii väike et siia ei pruugi kõik ära mahtuda et siia võib panna näiteks mingid asjad
KKP: mhmh
K: laua peale
KKP: mis selle asja nimi on? *Table* misasi?
K: *table d'appoint* ma ei tea tegelt kas siukest asja öeldakse et see on nagu *lit d'appoint* on nagu lisavoodi või noh siuke
KKP: ahaah okei
K: või noh ma=i=tea välivoodi onju siis ma=i=tea *table d'appoint* kas seda öeldakse nii aga mul tuli praegu selline mõte
(*table d'appoint* 'lisalaud', *lit d'appoint* 'lisa-, välivoodi')

Näites 28 võib öelda, et on vestluses on isegi kolme keele puutepunkt: *šeikima* < ingl *shake* siin tähenduses 'loksutama, raputama', *melanger* 'segama' ning *segi minema* või siis *segunema*, mis keelejuhtidele ei näi meenuvat. Keelejuht moodustab prantsuse verbist *melanger* 'segama' enesekohase tegusõna, liites sellele eesti refleksiiviliite *-u-*, arvatavasti eesti keeles olemasolevate *eeruma*-lõpuliste sõnade malli järgi. Huvitav on see, et keelejuht juhib ise tähelepanu sellele, mida ta tahtis öelda ning see pakub talle nalja. Jutt käib salatikastmest, mida on segatud kokteilišeikerilaadses salatikastmešeikeris.

(28) K: mulle tundub et see on efektiivsem kui teda šeikida
L: aa ma panen selle peale korra ja šeikin läbi selle nii kaua kui te salatiga siin-
K: siis ta põhjalikult nagu pff (.)
L: ää seg- segi läheb jah
K: šeigib šeigib see on minu arust hästi kaval
L: tahtsin öelda et ***melan-***
K: leiutis sellega läheb suht lihtsalt vaata
L: tahtsin öelda et ***melangeerub*** aga noh ((naerab))
(*melanger* 'segama')

Näites (29) on kasutusel koopia prantsuse levinud verbist *profiter* 'kasu lõikama' (alati

positiivses tähenduses). Huvitav on siin see, et täielikult on kopeeritud on verbi tüvi *profit-* ja sellele on lisatud eesti infinitiivilõpp *-da*. Keelejuht on siin ilmselt liigseks pidanud kopeerida prantsuse infinitiivitunnust ning kohandab verbi põhikoodi järgi kujul *profittida* ning tulemuseks on tabav, ökonoomne ja ühemõtteline väljend.¹¹ Keelejuht räägib suveplaanidest minna Leetu tuttava autoga.

(29) C: sest et em (.) ma juba seda tean et tal auto on ja ((naerab))
KKP: jajah (.) ja see Lätti sõidab juba nii et Leetu sõidab ka äkki
C: jahm nii et siis saab *profittida*
(*profiter* 'kasu lõikama' alati positiivses tähenduses, *-er* infinitiivi tunnus)

Näidetes 30–32 on näha, et mitukümmend aastat Prantsusmaal elanud keelejuht kasutab ära oma kompleksset keelelist repertuaari ning kasutab täielikke koopiaid. Jututeemaks on Pariisis silmatorkav (või siis õigemini, just mitte silmatorkav) prantsusepärase tagasihoidlik elegantsus, mis iseloomustas ka üht Prantsusmaal elanud eestlannat, kes oli heal järjel, aga ei rõhutanud seda (vrd näide 32). Selle väljendamiseks otsustab keelejuht pigem teadlikult näidetes 30 ja 31 väljendi *distinguée* 'väljapaistev, peen' kasuks. Arvatavasti lisab just prantsuskeelne väljend suurema peensuse nüansi, mida on vaja jutus väljendada, kuna prantsuse keele ja kultuuriga seostub rohkem peensusi, elegantsi¹² ning ainult eesti keeles jääks öeldu lahjaks, kui nii võib öelda. Lähemal vaatlusel on aga näha, et keelejuht ei piirdu kummalgi korral koopiaga, vaid kasutab samuti rõhutavaid eesti keelendeid, seega üksi prantsuse väljendist ei piisa mõtte edasi andmiseks ning toonitamiseks, millest võib järeldada, et just mitmekeelsus on tõhusa eneseväljenduse alus (vt alajaotus 1.1).

(30) B: see Liisa oli tõeliselt ilus naine ja- tõesti niuke *distinguée* alati selg sirgu alati
hoolitsetud
(*distinguée(e)* 'väljapaistev, peen, viisakas')

11 On tähelepanuväärne, et keelejuht ei kasuta samasugust malli nagu Paljasma (2012: 45–46) näidetes, kus analoogia põhjal eesti *eerima*-lõpuliste verbidega kasutab üks keelejuht väljendit *profiteerima* (liigitatuna samuti täieliku koopia alla).

12 Kui edasi mõelda, leiab peale *distingué* teisi termineid peensuse jms kohta, mis tulevad prantsuse keelest: *elegantne, šarmantne, šarmikas* jne.

(31) B: ta=i olnd üldse vaene see ongi see asi aga ta lihtsalt oli niivõrd distiguée
noh=ta oli niivõrd väljapeetud
(*distingué(e)* 'väljapaistev, peen, viisakas')

Näites 32 keelejuht kõigepealt kirjeldab prantsuse ühiskonna eelmainitud jõuka naise profiili (vt näited 30 ja 31 ja neile eelnev tekst), kes ei eksponeeri oma rahalist rikkust, ning seejärel keelejuht kritiseerib olukorda, kus eluloolises filmis on sellist naist kirjeldatud ebarealistlikult, mis loob vaatajale eksliku pildi. Vestluses on ilmne, et keelejuhile läheb teema väga korda, kuna peategelane oli tema isiklik tuttav, seega emotsionaalseks eneseväljenduseks on vaja rohkem, kui üks keel seda võimaldab: keelejuht alustab sõnaga *groteskne* (võibolla sageduslikult prantsuse keelest mõjutatuna – *grotesque* 'groteskne'), seejärel sisestab koos täiendiga *täitsa* koopia *démesuré* 'üleliigne' ning täiendab seda veel eesti keeles edasi.

(32) B: tal on madalad kingad kõik ja küll tal on soeng korras ta on kammitud ja kõik eksole aga see ei ole nüüd kümme kilo pärleid kaelas eksole aga lihtsalt see Claire oli groteskne saad aru see oli lihtsalt see oli lihtsalt täitsa démesuré täitsa väljas kontekstist
noh
(*grotesque* 'groteskne', *démesuré* 'üleliigne, ülepakutud')

Prantsuskeelseid ütlusi ja kõnekäände esines välitöö jooksul vaid paaril korral ja seda mitukümmend aastat Pariisis elanud keelejuhi B kõnes. Näites 33 on juttu kunagi Pariisis käinud Eesti kunstnike tööst, mis inimeste turvalisuse huvides näituselt eemaldati. Keelejuht alustab eestikeelse fraasiga *seda lihtsalt ei saa teha*, misjärel jutustab, mis edasi sai ning lõpetab nii prantsuse kui eesti konstruktsiooniga *ça (ne) se fait pas* 'nii ei tehta' (otsetõlkes 'seda ei tehta') ja *seda ei tehta* (vt ka näited 30–32).

(33) B: sad=aru seda lihtsalt ei saa teha (.) kunstnikud võtsid selle ära aga Eesti poole nad bluffisid umbes nii et Pariisi politsei tuli kohale ja see keelati är- no ühesõnaga nagu oleks see suur skandaal olnud Pariisis see polnd mitte mingi skandaal lihtsalt ça s' fait pas seda lihtsalt ei tehta
(*ça (ne) se fait pas* 'nii ei tehta', otsetõlkes 'seda ei tehta')

3.3.2. Diskursus-pragmaatiliste sõnade koopiad

Prantsuse keeles on hulk suhtluspartikleid, mida on sageli raske (kui mitte võimatu) tõlkida nii kaudselt kui otse ning mis muidugi kontekstist sõltuvalt on eri tähendusnüanssidega, mida mitte-emakeelekõnelejana on raske tabada.¹³ Sellest tulenevalt tuleb olla avatud muudele tähendustele, kui siin on suudetud anda.

Huvitav nähtus on diskursuspartiklite üksteise otsa lükkimine: *a bah voilà* 'vot siis, nii on, nojah', *bah oui* 'muidugi, jah, ikka', *a beh ouais mais bon* (sõna-sõnalt 'no jah aga hea'), mis mõnes kontekstis võiks eesti keeles olla lähedal fraasile *einoo jah või noh*. Hoolimata sellest, kuigi põhjus võib taas peituda prantsuse keelt mitte-emakeelekõnelejana vallates ning neid protsesse kõrvalt jälgides, tundub siiski, eesti keeles ei ole neil diskursusmarkeritel nii suurt rolli kui prantsuse keeles, kus neid kasutatakse tõesti rohkesti.

Välitöö käigus kasutati mõnda suhtlusmarkerit ainult kedagi jäljendades või naljatledes (vt näide 38, 39 ja 60, vrd näide 58), aga ka n-õ enda eest (näited 34–37).

Näites 34 vaatab K koti sisse, kus on värske traditsioonide järgi küpsetatud *baguette* (vt näide 8) ning pilt on arvatavasti muljetavaldav, mistõttu sisestab keelejuht ka prantsuse *ooh là là* 'ohoh, ossa'. Huvitav on siin näites ka see, et keelejuht varieerib oma keelekasutust ja kasutab fraasi *kohalik sai*, tõenäoselt vastandades seda sõnale *leib*.

- (34) K: ma tõin sulle natuke leiba ja ma võtsin natukene kohalikku saia kuigi näen et sul on
L: ma tegin erandi täna
K: ((vaatab *baguette*'i)) **ooh là là** aga noh Eesti leiba võtsin natukene
(kohalik sai siin *baguette*, *ooh là là* 'ohoh, ossa')

Näite 35 puhul on tõenäoselt kaks tõlgendusvõimalust: keelejuht C silmis võib Pariisis

13 Tegelikult on samamoodi ka eesti keelest raske tõlkida erinevaid täitesõnu ja üneeme: *mm*, *no*, *noh*, *noo*, *mmh*, *e(e)*, *õ(õ)* jne. Näiteks võib tuua juhtumi, kus eestlane kasutas prantslasega meile tavapäraselt ja neutraalset jaatust *mhmh*, aga hiljem selgus, et prantslane oli seda ebaviisakaks ja ükskõikseks pidanud, kuna nende kultuuriruumis on sel erinev tähendus.

osa Clichy piirkonnast olla veidi kahtlane (kuritegevuse tõttu, aga seda ei rõhutata, kuna Pariisis on mitmel pool nii – võib sattuda ka kesklinnas valele tänavale, aga lähistel on peened kohvikud-poed). Teine võimalus on, et C mõistab keelejuhti E (ja vahest tunneb talle veidi kaasa), kes on pärast pikka tööpäeva veel metrooga läbi linna sõitnud, et temale külla jõuda. Pikad metroos veedetud tunnid on paljude kohalike jaoks üks põhilisi, aga väheseid Pariisi miinuseid.

(35) C: Clichy's töötad vä

E: jaa

C: *Ooh là là*

Näites 36 räägib keelejuht oma munitsipaalujula kogemusest, mis oli pigem negatiivne, kuna seal ei olnud väga puhas ja duširuumides olid mehed-naised koos, mistõttu keelejuht ei saanud end pesta, kuigi oli plaaninud. *Ouf* 'huuh, huh, uhh, pff' väljendab ohkamist ning võib toimuda, nagu eesti keeleski, kergendatult või mitte (nagu näites 36).

(36) E: ma ei käinud hommikul nagu duši all /.../ mõtlesin et ah ma lähen ujuma ja siis pesen nagunii onju tundsin end nii mustana higistand ja kõik et kuidas ma seal niimoodi

D: jajah

E: *ouf* (.) ja sis kõik on seal basseinis koos onju ja niimoodi

(*ouf* 'uhh')

Näites 37 kasutab keelejuht prantsuse täitesõna *a bah* (rööpvorm *beh*), mis arvatavasti tuleb algselt vormist *a bon*. Diskursusmarkeril *a bah/a beh* puudub otsetõlge, aga võib öelda, et see on sarnase funktsiooniga kui eesti *no*, *okei*, *olgu* või nagu üneemid (ee, õõ, mm jne) ehk siis seda kasutatakse nt mõtlemis- või kõhkkluspausidel kõnes ning ka mitteametlikes meilides-sõnumites (vt ka näide 60). Keelejuht räägib siin, et tema poega ei võeta tõlkimisel tõsiselt, kuigi ta oskab väga hästi prantsuse keelt.

(37) B: mu poeg on üheksaastaselt õppind siin ülikoolides käind tal on kõige perfektsem prantsus keel kellel üldse on (.) *a beh* teda ei võeta kuskil kuulda

((*a*) *beh/bah* ~ 'no')

Näitelauses 38 on kopeeritud küll diskursuspragmaatiline *bon* 'hea', mida võib näha veidi teisel kujul ka näites 58, ent oluline on mõlema lause puhul tähele panna, et tegu on refereerimise või jälgendamisega (või naljatlemisega), mitte keelendi n-ö ise kasutamisega. Järgnevas lauses on *bon* osa levinud konstruktsioonist *ah bon* 'a hästi, no okei, a no' jms. Suhtluspartikkel tsitaadi algul loob automaatselt prantsuse konteksti, nii et ülejäänud lause ei pea olema prantsuse keeles (vrd näide 58). Keelejuht toob näite vestlusest prantslastega, kes ei tea, et eesti keel on olemas ja oletavad, et Eestis räägitakse ainult vene keelt.

(38) K: *ah bon* mida te räägite siis Eestis?
(*ah bon* 'a hästi')

Sarnane on olukord näites 39, kus samuti refereeritakse prantslase vastust keelejuhi öeldule-tehtule. Kummaski lauses ei ole kogu refereeritud fraas prantsuskeelne, vaid keelejuht on pidanud vajalikuks vaid diskursus-pragmaatilise elemendi kopeerimist ning sellest piisab konteksti ette kujutamiseks kuulaja peas.

(39) K: leiba olen ikka maitsta andnud reeglina leib neile maitseb eriti see must kandiline siis sellega on et @*ooh là là* et see on nii hea@ kama- ma=i oska seletada mis see kama on et siis ma ei ole nagu neile tutvustanud või ei ole osanud tutvustada

Välitöö käigus ilmnes üks ootamatu diskursus-partiklite kopeerimise nähtus: üneemid, mida on raske määratleda ning mille näited kalduvad vahepeal prantsuse- ja vahepeal eestipärase vormi poole, ent on ka selgesti eristatavaid juhte. Oli keelejuhte, kelle keelekasutuses esinesid kõik kolm eelmainitut. Üneeme võiks isegi eraldi uurida, aga käesolevas töös neid pikemalt ei vaadelda (aga vt näide 9).

3.4. Valikulised koopiad

Valikulistes koopiates on kopeeritud vähemalt üks, aga mitte kõik keelendi omadustest.

Kuna alati ei ole võimalik selgelt liigitada, kas tegu on semantilise koopiaga või korraga semantilise ja kombinatoorsega vm, siis on siin all koondatud sarnased näited kokku, aga eraldi selgepiirilisi alajaotusi semantiliste, materiaaalsete, kombinatoorsete ja sageduslike omaduste kohta ei ole. Sageduslike koopiate saab siin vaid oletusi teha (ega teisedki näited on suures osas autori analüüs ja nägemus, mitte kindlad faktid), kuna nende määramiseks oleks vaja rohkem ja pikema aja jooksul kogutud keelematerjali.

Semantiliste omaduste ehk tähenduse või kaastähenduse kopeerimist, mis eristuks täiesti selgelt Eestis käibel olevatest väljenditest, esines välitöös üksikutel kordadel, töös on toodud üks näide (40), mille kohta saab täiesti kindel olla, et tegu on semantilise koopiaga, muudel juhtudel võib näiteid analüüsida paralleelselt semantiliste ja muude omaduste koopiatena.

Näites 40 on jututeema hindamissüsteem koolides Prantsusmaal ning KKP on just uurinud, kas 20 punkti ehk maksimumi on tõesti pea võimatu saada nagu talle mulje on jäänud (raskesti saavutatavast 16-st punktist algab 'väga hea'). Õpetajast keelejuht, kes on üle kümne aasta Prantsusmaal elanud, kasutab siin sõna *opération* tähenduses 'algebraalne tehe'.

(40) N: noo oleneb näiteks kui matemaatikas on $ma=i=tea$ kakskend **operatsiooni** kõik on korras sis on kakskend
(*opération* 'algebraalne tehe', mujal ka 'operatsioon, toiming, töö')

Näites 41 on kopeeritud prantsuskeelne kuupäeva või päeva ütlemise konstruktsioon *nous sommes X* ehk siin *nous sommes vendredi* '(täna) on reede', otsetõlge 'me oleme reede'. Seda konstruktsiooni esines kahel üle 10 aasta Pariisis elanud keelejuhil. Näitelauses pakub keelejuhile nalja nädalapäevade hetkeline sassi ajamine. On mõeldav, et tegu on ka kombinatoorse koopiaga ehk teatud malli kopeerimisega, kuid pigem tundub konstruktsioon piisavalt erinev eestipärasest nädalapäeva nimetamisest, kuna ainuke osa, mis kattub, on *reede* (vrd näide 53).

(41) I: ma mõtlesin et **me oleme SreedeS**
(*nous sommes vendredi* '(täna) on reede', otsetõlkes 'me oleme reede')

Näites 42 on silmas peetud tavapärast olukorda, kus keelejuht *au pair*'ina läks lapsele kooli järele, mitte et laps oli kadunud. Pigem on siin tegu semantiliste omaduste kopeerimisega, aga ei saa välistada mõne Eestis elava kõneleja kasutuses sageduslikku kopeerimist. Võiks oletada, et kui keegi Eestis ütleks *läksin teda koolist otsima* või *lähen teda koolist otsima*, siis kaasneks sellega ikkagi teatav otsimine (kooli peal) või mõte, et laps ei oota kuskil koolimaja ees, et teda peale võetaks.

(42) M: et noh s=ma viisin lapse vara hommikul kooli ja sis **läksin t(ed)a** koolist **otsima**
(*je suis allé(e) le chercher* 'läksin talle vastu, läksin talle järele', otsetõlge 'läksin teda otsima')

43. ja 44. näite puhul näeksin kaht tõlgendusvõimalust: esiteks, kopeeritud on semantilised omadused, kuna subjektiivselt, tutvusringkonnas pärimise ning guugeldamise järel tundub, et keelejuhi kasutatav väljend *must šokolaad* ei tundu nii loomulik kui *tume šokolaad* (või *mõru šokolaad*/*mõrušokolaad* jms).¹⁴ Teiseks, kuna tuleb arvestada (keelejuhi ja Google'i näitel), et fraasi *must šokolaad* ikkagi esineb ning teatud situatsioonides võib olla väljendi kasutus isegi soodustatud, eriti vastandades seda valgele šokolaadile (näide 44), siis võib ta prantsuskeelses keskkonnas elaval eestlasel olla sageduslike omaduste koopia. Seega mõnel inimestel võiks ta olla semantiline koopia, teisel sageduslik.

(43) K: siukest asja nagu koorejäätis millega teha näiteks mahlakokteili onju siin ei olegi vaata on see kollane vanilje ja siis see šokolaadi oma on **musta šokolaadi** oma sis

¹⁴ Google'i otsingumootoris leidub vasteid sõnadele *must šokolaad* (1300 vastet), *mõrušokolaad* (2960), *mõru šokolaad* (4990), *tume šokolaad* (58 900) (16. mail 2014). Need on vaid nimetava käände näited ning täpsema tulemuse saaks ka s/sh/š varieerimisega, aga siinsedki näited illustreerivad kasutussagedust sellegipoolest. Igal juhul tuleb koos sõnaga *must* kordades vähem näiteid kui teistega. Eri tausta ja elukohtadega (mitmekeelses) tutvusringkonnas küsisin: "Kuidas kutsuksite eesti keeles šokolaadi, kus on >70% kakaod?" ning 10 inimese vastuses ei esinenud kordagi *must šokolaad* – ei olnud suur uuring, aga kõnekas siiski.

ta on siuke kange
(*chocolat noir* 'tume šokolaad', otsetõlkes 'must šokolaad')

(44) K: a kusjuures Ed need või noh nüüd kutsutakse Dia'ks need toidupoed seal oli kunagi saada kolme šokolaadi jäätist ehk siis **musta**, piimašokolaadi ja valge šokolaadi segu ja see oli väga hea
(*chocolat noir* 'tume šokolaad', otsetõlkes 'must šokolaad')

Prantsuse keeles on terminid *licence* 'bakalaureus' ja *baccalauréat* 'keskkooli lõputunnistus', mis välismaalastele arusaadavatel põhjustel probleeme valmistavad. Näites 45 ei ole tegu täieliku koopiaga, kuna kopeeritud ei ole vaid sõna *licence*, vaid kogu *licence trois* 'bakalaureuse kolmas aasta, kolme aasta bakalaureus', otsetõlkes 'bakalaureus kolm', mida kasutatakse nii kirjas (ülikooli veebilehel nt) kui kõnes tavaliselt hoopis lühendina L3 ehk *el trois* 'ell kolm' ning ei öelda *licence trois*. Kasutusel on ka lühendid L1, L2, mis viitavad vastavalt bakalaureuseastme esimesele ja teisele aastale. Keelejuht kopeerib nii semantiliselt kui materiaalseid omadusi (*licence* /li.sãs/ > *lissents*, mitte *litsents*).

(45) KKP: aga mis kraadi sa lõpuks said
M: mmm **kolm- kolmas** e (...) ((neelab toitu)) **lissents**
KKP: okei okei jajah jajah
M: kolme aasta kraadi
KKP: mhmh mhmh
M: nelja aastaaga ((naerab))
(L3 = *licence 3* 'bakalaureusekraad, 3 aasta bakalaureus')

Sageduslike omaduste kopeerimisel muutub põhikoodis juba olemasolevate väljendite kasutussagedus vastavalt sellele, kas mudelkoodis on selle vaste harvemini või tihemini käibel. Kuna keelematerjali ei ole sageduslike omaduste uurimiseks piisavalt, siis saab ainult oletusi teha, mille kasutussagedus eesti keeles oleks prantsuse keele mõjutusel muutunud. Oletasin vaid, milliste konstruktsioonide kasutamine võib olla sagenenud.

Näites 46 võivad olla kopeeritud nii semantiliselt kui sageduslikud omadused. Siin kasutab keelejuht prantsuse keeles levinumat väljendit *ça existe* või ka *ça existe*

aujourd'hui, otsetõlkes 'see eksisteerib, see eksisteerib täna', aga loomulikumana tunduks siinses kontekstis nt *see on ikka veel seal* või *see on alles* vms. Eesti keeles on sõna *eksisteerima* piiratuma kasutusega kui prantsuse keeles, kuna meil on ka verb *olema* kasutada olukordades, kus prantsuse vaste *être* ei sobiks. Siin näitab keelejuht uurijale telefonist pilti mälestustahvlist, mis näitab Lenini kunagist elukohta Pariisis. Sõna *plaque* 'tahvel, plaat' kasutus võib siin tuleneda üldisest harjumusest prantsuse keelt kõnelda ning ehk ka sellest, et keelejuht on sellest tahvlist ka prantslastele rääkinud.

(46) B: no vaata **see eksisteerib täna** on üks maja kus ma elasin seal vastas tead=sa ma kui ma avastasin selle *plaque*'i seal seina peal siis ma vahetasin korterit noh\$ (*ça existe aujourd'hui* 'see on alles, see on ikka veel seal', otsetõlkes 'see eksisteerib täna'; *plaque* 'plaat, tahvel')

Näites 47 on näha eesti keeles kasutusel olevat (vahest algselt inglise keele mõjutusel) konstruktsiooni *aega võtma* (millegi tegemiseks), mis võiks olla ka *aega leidma*. Töö autor oletab, et see võib prantsuse väljendi *prendre du temps* 'aega võtma' tõttu sagedasemaks muutuda keelejuhtide kõnes. Näites on juttu Türgi ubadest ja nende aeganõudvast töötlemisest. Muidugi võib siin ka mängu tulla eelistus kasutada sõna *võtma*, mitte *leidma*, kuna see võib kõneleja silmis viidata suuremale aktiivsusele ja kontrollitavusele, mitte juhusele, aga see arutelu kuulub juba semantika, kognitiivsuse või keelefilosoofia valda.

(47) K: noh maitsev on onju aga jah siis **peab** lihtsalt **aega võtma** selleks et neid (.) otsi seal lõikuda (*prendre du temps* 'aega võtma')

Näites 48 on kopeeritud kas lihtsalt nimisõna või kogu fraas *see oli košmaar*, mis on eesti keelde tulnud arvatavasti vene keele kaudu (*это был кошмар*), kuhu on see prantsuse keelest tulnud (*c'était un cauchemar*). Mõlemal juhul võib ettevaatlikult oletada, et tegu on sagedusliku koopiaga prantsuse keelest, kuna eesti keeles on väljend

kasutusel suhteliselt marginaalselt. Nii *košmaar* kui originaal *cauchemar* tähendavad algselt 'hirmus unenägu', aga on omandanud ka piltliku tähenduse 'õudne, painajalik' (EKSS).

(48) B: saad=sa aru **see oli košma(a)r**
(*c'était un cauchemar* 'see oli õudusunenagu/košmaar')

Materiaalsete omaduste kopeerimise alla käivad juhtumid, kus mudelkoodist on kopeeritud rõhk, intonatsioon või hääldus. Materiaalsete koopiade liigitamisel oli näha vaid rahvusvahelise kasutusega sõnu, mis ühtib Verschiku (2008) ja Clyne'i (2003) täheldustega, et sarnase kõlaga internatsionalismid soodustavad materiaalsete omaduste kopeerimist.

Näites 49 on mitukümmend aastat Pariisis elanud keelejuht omistanud rahvusvahelise taustaga sõnale *ambitsioonikas* osaliselt prantsuse häälduse /ambisjoonikas/. Tegu ei ole kindlasti integreeritud täieliku koopiaga, kuna *ambitsioonikas* oleks prantsuse keeles *ambitieux* (siin naissoost *ambitieuse*). Huvitav on keelejuhi puhul ka see, et ta kasutab oma kõnes vaheldumisi eesti ja prantsuse materiaalsete omadustega sõna *roll* (samuti internatsionalism), ent mitte kordagi täieliku koopiana, vaid varieerub ikkagi vaid /r/ ja /R/ vahel ja seda kogu vestluse vältel. Sageli muutus /R/ ilmumisel ka o-häälik veidi kinnisemaks (/ɔ/).

(49) B: ja noh, ma polnud ka niivõrd **ambissioonikas** et noh et (.) nagu ikka näitlejad et tea(va)d et kui on režissöör et siis noh tahavad- lavastaja et saada **roll'i** ja=nii=ja=naa (.) noh nagu teised naised teda pärast võtsid (.) kõik olid ju näitlejad kõik tahtsid rolle saada
(*ambition* /äbisjõ/ > ambissioonikas, rôle /rɔl/ > roll)

Järgmises näites hääldab sama keelejuht eestikeelse sõna *installatsioonid* prantsuskeelse *installation* järgi *äänstallatsioonid*, kusjuures prantsuse keeles piirdukski hääldus nasaalse vokaaliga /ɛ̃/ ning eraldi /n/ enam ei kõlaks.

(50) B: kasvõi Mari need vidjo **äänstallatsioonid** ja kõik nii=ja=naa seda on kõik ammu tehtud juba
(*installation* /ẽstallasjõ/ > äänstallatsioonid)

Näites 51 näib prantsuskeelsest sõnast *polyglotte* /poliglot/ 'polüglott' kopeeritud i-häälik eesti vastesse. Seejuures on ka /t/ palataliseerituna säilinud selles sõnas.

(51) B: ta on absoluutselt **poliglott'** eksole
(*polyglotte* /poliglot/ 'polüglott')

Kombinatorsete omadustena võivad olla kopeeritud lausemallid, rektsioon ning ka seotud morfeemide järjestus.

Näites 52 seletab üks keelejuht teisele keelejuhile, miks ta küsib, mis teed too täpsemalt pakub. Siin on keelejuht arvatavasti kopeerinud prantsuse malli *allergique à* 'allergiline millegi vastu, suhtes' (otsetõlkes 'allergiline millegi peale') eeskujul eesti keelde *allergiline tee peale*.

(52) E: lihtsalt et ma olen **allergiline tee peale**
(*allergique au thé* 'allergiline tee suhtes, vastu', otsetõlkes 'allergiline tee peale')

Näites 53 kasutab mitukümmend aastat Pariisis elanud keelejuht fraasi *otsisin oma sõnu*, mis võiks olla mõjutatud prantsuse mallist *j'ai cherché mes mots* 'otsisin oma sõnu' ning eesti keeles võiks sama väljendada nt konstruktsioonidega *otsisin sõnu* või *sõnad ei tulnud meelde*. Keelejuht räägib oma esimest külastusest Eestisse pärast seda, kui oli Pariisis kolinud.

(53) J: kui ma Eestisse tagasi läksin siis paar esimest päeva oli siukene kuidagi raske ja **ma otsisin oma sõnu** ja ma=i teadnud mida kuidas seda nagu väljendada ja kuidas üht või teist asja öelda ja nimodi
(*j'ai cherché mes mots*, eesti 'sõnad ei tulnud meelde, otsisin sõnu', otsetõlge 'otsisin oma sõnu')

Näites 54 võib olla tegu tüüpilise prantsuse slängisõnade moodustusviisiga, kus sõnu

lühendatakse, nt nagu *manifestation* > *manif*, *aperitif* > *apéro* või ka selle juba prantsuse keeles lühenenud vormiga ehk täieliku koopiaga. Prantsusmaal võib kõnekeeles kasutada varianti *mozza* originaali *mozzarella* asemel. *Mozzarella* on algselt Itaaliast pärit mahedamaitseline ja pehme juust. Mõlemad keelejuhid kasutavad pikka vormi *mozzarella*, aga tavaliselt nii, et kui K seda mainib, siis sellele järgnevas voorus nimetab seda ka L pika nimega, ent lühida vormi tõi vestlusse sisse L.

(54) L: annan ühele **mozza** ja ühele tomatid kes tahab **mozza't**

/../

K: ma lõikan mõlemat käest /../ tők-tők-tők ja **mozza** ka
(*mozzarella* > *mozza* – teatud tüüpi juust)

Näites 55 olevat koopiat võib liigitada nii materiaalseks, semantiliseks kui ka sageduslikuks (või isegi segakoopiaks). Liigitamine on keerukas tema eestikeelsete sünonüümide ja internatsionalismi *ekstreem*- tõttu, ent eelkõige seepärast, et keelejuht ütleb ära *vasakpoolsed* ning, tahtes seda täpsustada ja rõhutada, moodustab seejärel keelendi *ekstreemvasakpoolsed*, mõjutatuna arvatavasti prantsuse vastest *extrême gauche*. Huvitav on siinpuhul see, et eesti keeles kasutatakse mõistet pigem teistpidi: *vasakäärmuslane*. *Vasakekstremist* ja vast keelejuhi silmas peetud *ekstreemvasakpoolne* ei näi olevat nii levinud kui eestipärasemad *vasakäärmuslane* või *äärmuslikud vasakpoolsed*.¹⁵ Lisaks võib mainida, et rõhk on sattunud siin koopia esimese poole rõhutamisele kõige esimesele silbile, kuigi nii eestikeelne võõrpäritolu *ekstreem*- kui prantsuskeelne *extrême* omavad rõhku teisel silbil. Kuigi mõnes mõttes võiks väljend olla segakoopia, siis pigem on internatsionalismist ja sõna *vasakpoolsed* täpsustusest tingituna tegu materiaalse koopiaga. Võib oletada, et koopia *ekstreemvasakpoolsed* oleks veel suurema tõenäosusega sageduslik või pigem semantiline koopia, kui ta oleks vormis *ekstreemvasakpoolsed*.

15 Google'i otsingumootoris sõnadel *ekstreemvasakpoolne* (ainult ainsuses) kaks vastet, *vasakekstremist* 5 vastet (mitmus 5), *vasakäärmuslane* 2680 (mitmuses 8880) ja *äärmuslik vasakpoolne* 226 vastet (mitmuses 149) (16. mail 2014).

(55) B: Prantsusmaal on alati olnud see et ülikooli õppejõud ja üldse ülikoolides on alati vasakpoolsed (.) ja ekstremvasakpoolsed (*extrême gauche* 'vasakäärmus, vasakäärmuslane', *extrême* 'ekstreemne, äärmuslik', *gauche* 'vasak')

3.5. Segakoopiad

Segakoopia koosneb vähemalt ühest täielikult kopeeritud ja vähemalt ühest valikuliselt kopeeritud elemendist, seega on ta justkui sulam kahest koodist. Nagu võib nüüdseks juba arvata, on ka nende koopiade moodustamise põhjused ebaselged.

Näites 56 ja 57 räägib keelejuht oma tööst ja töörühmast ehk kontekst on ootuspärane täielike koopiade sisestuseks, kuna töökeel on prantsuse keel. Seetõttu ongi näites 56 näha, et keelejuht kasutab ametinimetuste puhul täielikke koopiaid, aga miskipärast mitte ainult. Pärast esimest täielikku koopiat esineb *marketingi stagiaire* 'turunduse praktikant', mis koosneb eesti keeles olemasolevast (inglise päritolu) väljendist *marketing* või *marketingi praktikant* ning prantsuse *stagiaire de marketing* 'turunduse praktikant'.¹⁶ Tundub, et edasi proovib keelejuht vahest vältida segakoopiat ja proovib eesti vastet kasutada, kuna katkestab pärast sõna *marketingi*, ent ei jätkka sealt eesti vaste ega ka segakoopiaga, vaid n-ö alustab uuesti ja seekord täieliku koopiaga *chargé de marketing* 'turundusjuht'.

(56) C: aga milleks nad värvavad- värbavad

E: ee no meil on- kuidas=ma=ütlen see *so- a-administration de vente* kaks koht- kaks inimest nagu erineva tasemega (.) sis on **marketingi stagiaire** sis on marketingi- chargé de marketing (.) siis on em ee *chargé clientèle* ka kaks erinevat taset /---/ teen natuke kõike sellepärast mul ei olegi *chargé de recrutement* mu nimi onju

C: ajajah just just

E: ma teen nagu kõike aga *recrutement* on see mis ma kõige rohkem teen (marketingi praktikant + *stagiaire de marketing* 'marketingi/turunduse praktikant'; *chargé de marketing* 'turundusjuht')

¹⁶ Google'i järgi ei ole *marketingi praktikant* kasutusel, on vaid *turunduse praktikant* 634 vastega, ent segakoopiaks ei olegi vaja, et mõlemad koostisosad oleks võrdsed.

Näites 57 on keelejuht moodustanud segakoopia konstruktsioonidest *inimressursside* *töörühm/meeskond* ja *équipe des ressources humaines* 'inimressursside töörühm/meeskond', kusjuures on tähelepanuväärne, et varem samas vestluses on keelejuht kasutanud enda töö kohta täielikku koopiat *chargé de développement des ressources humaines* 'inimressursside arenduse juht'. Seega võib oletada, et tegu on keelelise varieerimisega. Siin võiks oletada, et eestikeelne laiend *inimressursside* võib olla valitud osalt keelelise ökonoomsuse pärast, kuna *des ressources humaines* 'inimressursside' on pikem ja materiaalselt piisavalt erinev põhikoodist, et on lihtsam sobitada ülejäänud lausega kokku pigem segakoopia kui täielik koopia. Võib oletada, et sõna *équipe* 'töörühm, meeskond' kasutus tuleneb siin selle sagedasemast kasutusest keelejuhi poolt kui *töörühm* või *meeskond*.

(57) E: aga need kellega koos töötan mul on nagu **inimressursside *équipe***
(inimressursside töörühm/meeskond + *équipe des ressources humaines* 'inimressursside töörühm/meeskond')

3.6. Koodikopeerimisest koodivahelduse suunas

Lars Johanson liigitas koodiinteraktsiooni koodikopeerimiseks ning koodivahelduseks (Joonis 1, alajaotus 1.3.2.), millest viimasega tema koodikopeerimise mudel ehk siinse uurimuse teoreetiline lähtepunkt ei tegele. Sellegipoolest pean oluliseks välja tuua järgmised näited, mida ei saaks lihtsalt koodikopeerimise alla liigitada, vaid pigem tundub nagu võiks olla tegu mitme koodi vaheldumisega, olgugi et teise koodi kasutus ei kesta kaua.

Näites 58 alustab keelejuht eesti keeles, aga otsustab siiski prantsuse keele kasuks, oletatavasti teadlikult ning naljatlemise eesmärgil. Siin on K, L ja KKP valmistanud õhtusöögi ja keelejuhile L meenub, et lubas klaasi veini pakkuda. Muutuse koodis toob esile ilmselt prantsuse kultuurile omase mõiste *vin* 'vein' mainimine (autor on võrdlemisi veendunud, et koodivaheldust ei toimuks, kui keelejuht pakuks nt viina) ning

oletatavasti ka soov naljatleda asjaoluga, et viibitakse Prantsusmaal kui veiniriigis ja/või jälgendada prantslast, kes midagi sellist võiks öelda.

on + verb on tegelikult impersonaalne konstruktsioon, mida sageli kasutatakse ka kindla tegija tähenduses: *on a* otsetõlkes 'omatakse', siin samaväärne fraasiga *nous avons* 'meie omame'. Sõna *bon* 'hea' ei ühildu siin nimisõnaga, kuna siis oleks järjekord *bon vin* 'hea vein'. *bon* on siin pigem diskursus-pragmaatiline täitesõna, tähendades (kui sellele on võimalik vastet leida) 'eks ole, no nii' (vt ka näited 37 ja 38).

Huvitav on siin muuhulgas see, et siinse näite *bon* on välitöös esinevate refeedimiste ja jälgenduste ainus diskursusmarker, mis on fraasi lõpus – koopiatega fraasid alustasid ja piirdusid mudelkoodist sisestatud suhtluspartikliga ning ülejäänud lause oli ilma koopiateta (näited 38 ja 39). Siin ei mõjuks ütlus sama veenvalt ja efektselt, kui ainult *bon* oleks kopeeritud (*meil on veini bon*). Võibolla ainult sel juhul, kui kogu fraas öeldaks prantsuse aktsendiga. Sestap on siin pigem koodivahelduse kasuks otsustatud.

(58) L: nii (.) siis- aa! ((meenub)) siis näe meil on- **@on a du vin bon@**
((naeruturtsatus))
(*on a du vin* 'meil on veini', *bon* 'hea, hästi', siin ~'eks ole, no nii')

Järgmised kaks näidet, kus erinevad keelejuhid, öelnud prantsuskeelse väljendi, jätkasid rääkimist kogemata prantsuse keeles ega vahetanud kohe eesti keele peale tagasi, ent tundus, et nad said sellest ruttu aru ja seejärel jätkasid eesti keeles. Parafraseerides KKM-i mõistete kaudu Clyne'i (2003: 162) terminit *leksikaalne hõlbustamine (lexical facilitation)*, võib öelda, et fonoloogiliselt integreerimata või vähe integreeritud täielik koopia, pärisnimi või kahe keele vahelised homofoonid hõlbustavad koodivaheldust.¹⁷

¹⁷ Algselt pakkus Clyne (1967) välja termini *päästiksõna (trigger-word)*, aga eelistab nüüd terminit *hõlbustamine* selle täpsuse pärast, sest sisestatud keelendid ei pruugi olla ainsaks põhjuseks miks toimub koodivaheldus (Clyne (2003: kasutab mõisteid *transfer* ja *transversioon*, mis Johansonis raamistikus on vastavalt *täielik kopeerimine* ja *koodivaheldus*).

Töö algse hüpoteesi järgi koodivahelduse näiteid välitöös ei osatud ette näha, kuna autor oletas, et esimese põlvkonna keelejuhid, olgugi et domineeritud keele esindajad üldjuhul tahtmatult keelt vestluses ei vaheta, kui just ei olda väga väsinud.¹⁸

Näites 59 on vestlusteema eesti kirjandus ja selle prantsuskeelsed tõlked, mida keelejuht oma prantslastest sõpradele-lähedastele hea meelega kingib. Siin räägib keelejuht Eesti raamatute populaarsusest Prantsusmaal. On näha, et pärast prantsuskeelse väljendi näidet, hakates seda tõlkima, ei ütle keelejuht kohe eesti keeles *see tähendab et*, vaid jätkab prantsuse keeles *ça veut dire que*, parandades end hetk hiljem. On toimunud leksikaalne hõlbustamine.

(59) I: Näiteks Fnac ma arvan et sa tead Fnac'i seda suurt raamatu kaupluste ketti seal on olnd tihtipeale need eesti raamatud on umbes nad panevad ***coups d' cœur*** et ee ***coups de cœur des libraires*** *ça veut dire q-* see tähendab et (.) no väga meeldis neile (*coup de cœur des libraires*, 'nädalaraamat', otsetõlkes 'raamatumüüjate lemmik'; *ça veut dire que* 'see tähendab, et', otsetõlkes 'see tahab öelda, et')

60. näites on vestlusteemaks keelejuhtide jaoks humoorikas ingliskeelset päritolu sõnade ja nimede hääldus prantsuse keeles, mis algas teemast filmide dubleerimine Prantsusmaal. Siin, hakates tooma näidet sellest, kuidas prantslased ütlevad sõna, mis eesti keeles on keelendina *brownie* kasutusel (ent guugeldades siin-seal ka juba häälduspäraselt sõnana *brauni* leitav), alustab keelejuht *est-ce que tu* 'kas sa'. Seejärel hakkab ta arvatavasti küsima prantsuse keeles *comment ils disent* 'kuidas öeldakse', otsetõlkes 'kuidas nad ütlevad', aga peatab end ja jätkab eesti keeles *kuidas nad ütlevad*, mida võib pidada valikuliseks koopiaks, aga mitte ilmtingimata. Nalja pakub kõnelejale ja seltskonnas viibijatele keelendi *brownies* hääldus, mis ei ole /brauni/, vaid /bruni/. Lisaks tasub tähelepanu pöörata, et lauses esineb ka diskursusmarker *a bah*, mis tähistab siin tsitaadi, mida võiks prantslased öelda, algust (vt peatükk 3.3.2. ja näited 38 ning

18 Autor oletas isikliku kogemuse põhjal, et tahtmatu koodivaheldus on tõenäosem pigem K2 ja K3 või K3 ja K4 vms ehk kõneleja vallatud teiste keelte vahel. K1 ja K2 vaheline tahtmatu koodivaheldusjuhtumi(te)ga vestlus tundus olevat soodustatud siis, kui vestlus on algusest peale mitmekeelne.

39).

(60) E: \$see on täpselt nagu\$ tahad ee *est-ce que tu=t- co-* kuidas nad ütlevad? (.) *a bah j'ai des brownies*
(*est-ce que tu* 'kas sa'; *co-* < *comment ils disent* 'kuidas öeldakse', otsetõlkes 'kuidas nad ütlevad'; *bah j'ai des brownies* /bruni/ 'mul on brownie'sid')

Järgmised kaks juhtu näitavad, et dominantne keel avaldab mõju ka eitus-jaatuspartiklitele. 61. näide on pärit samalt koosviibimiselt, mis näide 60, aga leiab aset teiste keelejuhtide vahel. Siin loeb keelejuht C keelejuhile F wifikoodi ette, samal ajal kui too seda telefonisse sisestab. Siin näites on ka täielikke koopiaid, aga enim huvi pakub *non-non-non* 'ei-ei-ei', mis järgneb hetk varem öeldud konstruktsioonile *ei-ei*. Näites ei esine ka *hõlbustajat* (vt näited 59 ja 60). Autori arvates võib see tuleneda kahest aspektist: esiteks, wifikoodis kujutatakse nii tähtede kui numbritega sõna *maison* (siin: M41SON) 'maja' ning selle ette ütlemisele keskendumine võib soodustada koodivaheldust. Teiseks on teada, et keelejuht kasutab eesti keeles vahepeal prantsuskeelset jaasõna *ouais* (kirjakeelse *oui* kõnekeelne variant), seega ei ole välistatud ka eitussõna sisestus. Kalduksin esimese tõlgenduse poole.

Huvitav on ka keelejuhi H-tähe puhul prantsuse häälduse *ache* /ɑʃ/, mitte eesti *haa*. Kuigi eesti keeles ütleb mõni inimene ka *hašš*, siis antud keelejuht kasutab muidu siiski versiooni *haa*. Nagu näha võib, ei hääldu prantsuse keeles häälik /h/: /ɑʃ/, mitte */hɑʃ/.

(61) C: ee suured tähed
F: jaa
C: emm ee (.) neli (.) üks
F: nii
C: e=suured tähed ess o en (.) ei-ei
F: a vabandust (.) e neli-
C: non-non-non ee neli üks
F: ja
C: nüd=suured tähed ess oo en (.) sidekriips
F: a *maison* okei
C: jah e=väiksed tähed *blanche* be=el=a=en tsee *ašš* ee (.) e=sidekriips (.)
kaks=tuhat=kaksteist

F: *maison blanche* ((poolomaette))
(*non-non-non* 'ei-ei-ei'; *maison blanche* 'valge maja'; H-täht on prantsuse keeles
ache /ɑf/)

Näites 62 loeb KKP raamatu kaanelt autori nime, et saada kinnitus häälduse õigsuses. Selmet vastata *Delisle jah* kasutab keelejuht prantsuse jaatussõna ning ütleb *Delisle oui*, mis on päris sage nähtus keelejuhtide seas ning oli ka KKP enda keelekasutuses automatiseerunud sellal, kui õppis semestri Pariisis. Tõenäoselt kasutatakse mingitel puhkudel ka prantsuse jaasõna meelega, aga isikliku kogemuse põhjal arvab autor siinse näite puhul pigem, et tegu ei ole teadliku valikuga, vaid automaatse vastusega domineerivas keeles, kuna pärisnimi *Delisle* on hõlbustanud (vt näited 59 ja 60) koodivaheldust.

(62) KKP: see on siis nagu Delisle vä (.) või
N: *Delisle oui*
(pärisnimi Delisle hääldub mõlemal korral /dəlil/; *oui* 'jah')

3.7. Järeldused

Töö aluseks olev hüpotees, et mitmekeelsusnähtustest esineb Pariisi eestlaste vestlustes enamasti koodikopeerimist, mitte koodivaheldust, peab paika. See-eest esinesid mõned huvitavad koodivahelduse poole küündivad näited, mida küll töö teoreetiliseks raamistikuks olev Lars Johanson koodikopeerimise mudel ei uuri, aga kindlasti väärivad nad tutvustamist.

Samuti said enamik teoreetilises osas tutvustatud tendentsidest kinnitust töö empiirilises osas: oli oodata, et kõige enam esineb täielikke koopiaid, seejärel valikulisi ja segakoopiaid. Kuigi see ei ole reegel, kuna Lars Johanson käsitles piiranguid ega reegleid ei seata, siis oli ennustatav ka asjaolu, et koopiaid kohanevad põhikoodis mingil määral fonoloogiliselt, morfosüntaktiliselt vms. Eelkõige integreeriti koopiaid morfosüntaktiliselt, ent mitte alati: võib oletada, et mõningatel puhkudel ei toimunud kohandamist eelkõige siis, kui keelejuhile eesti vaste ei meenunud, misjärel sisestas ta

koopia (vahel küsiva intonatsiooniga) ja proovis meenutada eesti keelendit või rääkis lihtsalt edasi.

Täielikult kopeeriti eelkõige nimisõnu, esinesid mõned adjektiivid (ainult paari keelejuhi kasutuses), kaks verbi, mõned üksikud mitmesõnalised fraasid ning ka diskursus-pragmaatilisi partikleid. Nimisõnade ja nimisõnafraaside kopeerimisel lähtuti esmajoones nende semantilisest spetsiifilisusest, mis tulenes kultuurispetsiifilisest sõnavarast, aga ka olukordadest, mis seostusid Prantsusmaal kogetuga ning keelejuhid olid vastavat väljendit kasutanud pigem prantsuskeelses kontekstis (igapäevaelu, töö ja kooliga seotud sõnavara, ent nt ka prantsuse hambaarsti visiidist tulenevad väljendid). Verbide kasutus torkas silma oma loomingulisuse poolest ning selle poolest, et ühel juhul oli kopeeritud vaid sõnatüvi ning prantsuse infinitiivitunnus asendati eesti infinitiivitunnusega.

Siinkohal on oluline märkida, et teatud olukordades oli näha, et täielik koopia on lausa vajalik, kuna muidu võivad tekkida kõnelejate teineteise mõistmisel arusaamatused. Samamoodi tundus koopia sisestamine asendamatu, kui keelejuht rääkis endale emotsionaalselt olulisel teemal, alustades eestikeelse kirjeldusega, seejärel sisestas, rõhutamaks lause mõtet, koopia ning siis kinnistas öeldu veel kord eesti keelenditega. Seega oli sisuliselt kahe koodi koostöö see, mis tagas eduka suhtluse.

Võib oletada, et üldine prantsuse keele kõnelemise harjumus mõjutas ka seda, et eestikeelne sõna ei tulnud keelejuhil meelde, seega oli kõige optimaalsem sisestada koopia. Siin tahaks autor toonitada, et kuigi tema enda keelekasutus ei olnud uurimisobjektiks, siis väärib sellegipoolest mainimist asjaolu, et mitmel korral, olles välitöö ajal prantsuskeelses keskkonnas viibinud vaid nädala, ei meenunud mõni eestikeelne sõna või ei olnud ta selle tähenduses kindel.

Teistest täielike koopiate kasutuskohtadest eristusid tsitaadid, refereerimised ja

jäljendamised. Kui taheti anda edasi midagi, mida prantslane oli öelnud (või ütleks), siis lisas autentsust selle vähemalt osaline edasi andmine täielikult kopeeritud fraasiga, mida sageli ka juttu jätkates veel üle korراتi, aga siis juba eesti keeles, vahest lihtsalt ilmekama jutustamise nimel keelekasutust varieerides.

Tsitaatides oli oma osa ka diskursus-pragmaatilistel väljenditel, mis löid samamoodi koheselt konteksti prantsuskeelsest vestlusest, aga ülejäänud lause võis jääda eestipäraseks. Seega sellest partiklist piisabki, et vestluskaaslased kujutaks ette prantslast kõnelemas. Ometigi ühe näite puhul toimus lausa koodivaheldus, mille eesmärk näis olevat naljatleda ja/või jäljendada prantslaslikku olukorda, aga seal esines diskursusmarker ka fraasi lõpus, mitte alguses nagu teiste näidete puhul.

Diskursus-pragmaatilisi väljendeid kasutasid keelejuhid lisaks refereerimisele ka n-ö enda eest, väljendades emotsiooni või täites mõttepause. Siin ilmneski ootamatu diskursus-partiklite grupp üneemid, mis olid ühel hetkel selgelt prantsusepäraseid, teisel hetkel selgelt eestipäraseid, ent oli ka vahepealseid hääldusi. Oli keelejuhte, kelle keelekasutuses esinesid kõik kolm tüüpi. Üneeme lähemalt töös ei uuritud.

Valikuliselt kopeeriti eelkõige mitmesõnalisi konstruktsioone, sh analüütilisi verbivorme, ent esines ka nimisõnu üksinda, nt materiaalse omaduste koopiade näitel (eelkõige internatsionalismidest tingitud koopiad). Kõige keerulisem oli tuvastada sageduslike ning semantiliste omaduste koopiade vahe, sestap analüüsiti mitmeid keelendeid mitmetitõlgendatavaks, sõltuvalt kasutajast, kuna keeleuurija silmis võivad teatud väljendid olla semantiliste omaduste koopiad, kuid keelejuhi (või ka teise keeleuurija) kasutuses on need sageduslikud ning eksisteerinud ka enne kontakti prantsuse keelega.

Ka valikuliste koopiade puhul paistis silma keelejuhtide igapäevaelus (tööl, koolis) esineda võivad väljendid ning prantsuse keeles tavapäraseid lause- või

verbikonstruktsioonid.

Ei olnud üllatav, et segakooptiad ei olnud nii lihtsad tekkima prantsuse keele ja eesti keele kui tüpoloogiliselt suhteliselt erinevate keelte vahel, võrreldes lähedaste sugulaskeelte soome-eesti segakooptiate keelest, kuigi ega see ei ole ainus põhjus, mis kopeerimist soodustab ning selle puudumine pole kindlasti ka kopeerimise takistuseks. Kaks üsnagi selget näidet segakooptiatest siiski leidis ning tähelepanuväärne on, et nad moodustati kontekstis, kus oli palju täielikke koopiaid. Segakooptia sisestuse põhjust määrata on keeruline, seega võis vaid oletada, et keelejuht proovis vahest luua tasakaalu keele varieerimisega või prooviga luua keeleühend, mis on vähemalt osaliselt eestipärasem, et kõne ei oleks justkui prantsuse keelt täis.

Üldiselt võib kopeerimise kohta täheldada järgmist: mitmekeelsetel kõnelejatel on keerukas keeleline repertuaar, mida nad saavad rakendada vastavalt sotsiaalsele kontekstile ning see on tõhusa suhtluse alus, kuna sageli on koopiatel semantiliselt väga konkreetne tähendus, mis koopia asendamisel kaduma läheb. Teisisõnu töötavad põhi- ja mudelkood koos, et mitmekeelne kõneleja saaks end maksimaalselt väljendada ning öelda kõik, mis vaja.

3.8. Kõrvutamine Paljasma tulemustega

Siinses töös on läbivalt toodud tähelepanekuid Veronika Paljasma 2012. aasta magistritöös „Prantsuse-eesti koodikopeerimine blogides“, kuna kuigi tema uurimuse keelematerjal on teist tüüpi ja veidi teiste eesmärkidega, siis olulised on siinse tööga sama mudelkood prantsuse keel, millest sisestatakse koopiaid samasse põhikoodi ehk eesti keelde.

Kuigi siinses töös kvantitatiivset analüüsi ei tehtud, oli näha, et koopiade esinemissageduse järjekord oli sama: kõige enam täielikke koopiaid, seejärel valikulisi

ning siis segakoopiaid. Paljasma (2012) leidis oma töös, et kõige rohkem esines blogides täielikke koopiaid (83,41%), seejärel valikulisi 12,83% ja segakoopiaid 2,45% kõigist koopiatest. Eraldi toob ta välja keelelise loovuse ja naljad (1,31%). Kuigi ka Pariisi välitöös leidis kopeerimistunnustega keelelise loovuse ja naljatlemise näiteid, siis erinesid nad Paljasma kogutud näidetest ning eraldi teistest koodikopeerimise mudeli koopiatest liigitama ei pidanud.

Samuti näeb sarnasusi blogide ja suuliste vestluste koopiade põhjustes: täieliku kopeerimise põhjusteks tuuakse semantilist spetsiifilisust, pragmaatilist tähtsust, keelelist lihtsust, läbipaistvust ja ökonoomsust; valikuliselt kopeeritakse peamiselt prantsuse keeles sagedasti kasutatavate sõnade ja väljendite semantilisi omadusi ja kombinatoorseid struktuure.

Nii Paljasma töös kui siin oli raske leida segakoopiade põhjuseid. Paljasma töös esines segakopiatena liitsõnu ja liitväljendeid, siinses töös leidis kaks mitmesõnalist (nimisõnaline täiend ja nimisõna) ametinimetust.

Üldiselt võib öelda, et siinse uurimuse leiud ühtisid suures osas Veronika Paljasma 2012. aasta magistritöös „Prantsuse-eesti koodikopeerimine blogides“ välja toodud nähtustega.

Kokkuvõte

Magistritöö lähtus kontaktidest johtuvate keelemuutuste uurimissuuna levinud seisukohast, et keelemuutus algab üksikkõnelejast kõnelemise hetkel. Eesmärk oli uurida koodikopeerimist Pariisi eestlaste suulistes vestlustes. Eelkõige käsitletakse Pariisi eestlaste keelekasutust nende omavahelises vabas vestluses, ent lisaks seltskondlikele koosviibimistele vesteldi ka poolstruktureeritud intervjuude vormis.

Uurimus põhineb 27. veebruarist 17. märtsini 2014. aastal väldanud Pariisi välitöödel osalusvaatlusena tehtud salvestustel. Kuigi välitöö jooksul salvestati võimalikult palju eestlasi, sh ka lapsi, siis siinne töö keskendub ainult täiskasvanutelt kogutud keeleainesel, mida on kokku 17 tundi.

Põhjused Prantsusmaale kolimiseks on neil mõistagi erinevad, aga kõige sagedamini seostub see ikkagi töö ja õpingutega ning muidugi üldise huviga õppida prantsuse keelt ja kultuuri. Mitu keelejuhti on teinud ka *au pair*'i tööd ning keelejuhtide seas oli ka isikuid, kes olid algul käinud üliõpilasvahetuse programmi raames Prantsusmaal ning seejärel oli soov naasta. Sage on ka partneri pärast kolimine või jäämine Prantsusmaale.

Keelejuhid on elanud Pariisis erineva aja jooksul. Enamik keelejuhte oli välitöö ajaks Prantsusmaal elanud juba mitu aastat: kõige lühem esmakordne aeg 10 kuud, kõige pikem 33 aastat. Kõige noorem keelejuht täiskasvanute seas oli 25-, kõige vanem 67aastane. Kõigi keelejuhtide ühine joon oli vähemalt korra aastas Eesti külastamine, sageli ka kaks (nt jõuludel ja suvepuhkusel).

Töö teoreetilises osas tutvustati mõisteid *laenamine*, *koodivahetus* ja *koodikopeerimine*. Kuna terminid *laenamine* ja *koodivahetus* ei ole eri uurijate lõikes järjepideva

kasutusega ning on sageli ka metafoorselt eksitavad, siis toetub uurimus Lars Johansoni koodikopeerimise mudelile, mille tugevaks küljeks on kõikide keelekontaktidest tulenevate muutuste uurimine ühes paradigmas. Koodikopeerimise mudel kirjeldab ühe keele(variandi) ühikute või mallide/mustrite kopeerimist teises keele(variandi)s ning mis, sõltuvalt kopeerimise mahust, võib olla täielik, valikuline või moodustada segakooopia. Kõige rohkem oli materjalis täielikke koopiaid ehk mudelkoodi elemendi terve ploki sisestamist põhikoodi, mis oli ka teiste uurijate tööde põhjal ootuspärane.

Töö algul püstitatud hüpotees oli: Pariisi eestlaste kõnes esineb mitmekeelsuse ilminguid, aga enamasti ei vahetata keeli, vaid pigem sisestatakse teise keele elemente oma kõnesse. Teisisõnu esineb pigem koodikopeerimist kui koodivaheldust, mis sai keelenäiteid analüüsides ka kinnitust. Ometigi esines ka mõni üksik koodivahelduse näide, aga teisele keelele üleminek ei kestnud kordagi üle ühe fraasi, kui sedagi.

Kõige rohkem oli materjalis täielikke koopiaid ehk mudelkoodi elemendi terve ploki sisestamist põhikoodi, mis oli ka teiste uurijate tööde põhjal ootuspärane. Täielikult kopeeriti eelkõige nimisõnu, aga keeleaineses leidis ka mõni omadussõna, kaks verbi, mõned üksikud mitmesõnalised fraasid ning pragmaatilisi partikleid. Täielikult kopeeriti eelkõige semantiliselt spetsiifilisi elemente ehk kultuurispetsiifilist sõnavara, mida keelejuhid olid harjunud kasutama prantsuse keeles (tööl, koolis jne). Oluline osa täielike koopiate sisestamisel oli refereerimistel ning jälgendamistel. Lisaks oli näha, et teatud olukordades oli täielik kopeerimine keelejuhtide kõnes vajalik, kuna vastasel juhul võisid tekkida arusaamatused või mõõdarääkimised. Täielike koopiate ning põhikoodi elementide kooskasutusel sai keelejuht kasutada oma täit lingvistilist repertuaari ning end selgemalt ja paremini väljendada, kui ühe koodiga oleks saanud.

Sageduselt järgmisena esines valikulisi koopiaid, mis kujutasid endast keeleühiku semantiliste (täendus ja kaastäendus), materiaalsete (hääldus, rõhk, intonatsioon), sageduslike (põhikoodis olemasoleva keelendi sagedamaks või harvem esinevaks

muutumine mudelkoodi sarnaste elementide esinemissageduse mõjul) ning kombinatoorsete (sõnajärg, lausemallid, rektsoon) omaduste kopeerimist põhikoodi. Siin esines põhiliselt mitmesõnalisi väljendeid, sh nimisõnu, omadussõnu, kaassõnafraase ja prantsuse keeles levinud analüütilisi verbe ning internatsionalisme (sageduslike omaduste koopiate näitel eelkõige). Valikuliste koopiate liigitamisel ilmnes, et enamasti tundusid keelendid kopeerivat mitut omadust korraga.

Segakoopiaid ehk koopiaid, mis koosnesid nii täielikust koopiast kui valikuliselt kopeeritud omadustest, esines vaid paaril korral ning nende produtseerimist ei osatud seletada muuga kui keele varieerimisega või prooviga luua osaliselt eestipärasem keeleühend kontekstis, kus oli juba palju täielikke koopiaid mudelkoodist.

Uurinud Pariisi eestlaste koodikopeerimist suulistes vestlustes, võib öelda, et mitmekeelsel kõnelejal on mitmekesine ja keerukas keeleline repertuaar, mida ta saab rakendada vastavalt sotsiaalsele kontekstile ning see on tõhusa suhtluse alus, kuna sageli on koopiatel semantiliselt väga konkreetne tähendus, mis koopia sisestamata jätmisel kaduma läheb. Teisisõnu töötavad põhi- ja mudelkood koos, et mitmekeelne kõneleja saaks end maksimaalselt väljendada ning öelda kõik, mis vaja.

Nagu töös mainitud, salvestati välitöö ajal nii täiskasvanuid kui lapsi. Siinne uurimus käsitleb täiskasvanute keelekasutust koodiinteraktsiooni vaatepunktist, ent materjal sobib ka muudeks sotsiolingvistilisteks, psühholingvistilisteks jm vaatlusteks. Välitööl kogutud laste keeleaines on veel täiesti uurimata.

Edasine plaan oleks litereerida kogu materjal ning koostada võimalikult põhjalik korpus täiskasvanute ja laste keelekasutusest, sh on ka täiskasvanute *ja* laste omavaheline suhtlus huvitav uurimismaterjal.

Kindlasti oleks vaja veel ka pikemaajalist välitööd ja uurimist, et saada täpsemat

ülevaadet eestlaste keelekasutusest Pariisis ja mujal Prantsusmaal.

Lühendid

adj – adjektiiv ehk omadussõne

K1 – kõneleja esimene ehk emakeel, siin eelkõige ühiskonnas domineeritud keel

K2 – kõneleja teine keel, siin eelkõige ühiskonnas domineeriv keel

KKM – Johansoni koodikopeerimise mudel

kõnek – kõnekeelne

subst – substantiiv ehk nimisõna

Kirjandus

- Backus, Ad 1996.** Two in one. Bilingual speech of Turkish immigrants in the Netherlands. Tilburg: Tilburg University Press; <https://pure.uvt.nl/portal/files/189381/73311.pdf> . Vaadatud 4. mail 2014.
- Backus, Ad 2001.** The role of semantic specificity in insertional codeswitching: Evidence from Dutch-Turkish. – Codeswitching Worldwide II. Ed. Rodolfo Jacobson. Berlin and New York: Mouton de Gruyter. 125–154.
- Backus, Ad, Anna Verschik 2012.** Copiability of (bound) morphology. – Copies versus Cognates in Bound Morphology. Eds. Lars Johanson, Martine Robbeets Leiden, Boston: Brill, 123–149.
- Blommaert, Jan & Backus, Ad 2011.** Repertoires revisited: 'Knowing language' in superdiversity. – Working Papers in Urban Language and Literacy 67; http://www.academia.edu/1416183/WP67_Blommaert_Backus_2011_Repertoires_revisited. Vaadatud 21. mail 2014.
- Clyne, Michael 1967.** Transference and triggering. The Hague: Nijhoff
- Clyne, Michael 1997.** Some of the things trilinguals do. International Journal of Bilingualism 1(2), 95–116.
- Clyne, Michael 2003.** Dynamics of Language Contact: English and Immigrant Languages Cambridge: Cambridge University Press.
- EKSS = Eesti kirjakeele seletav sõnaraamat 2009.** Eesti kirjakeele sõnaraamatu 2, täiendatud ja parandatud trükk. Eesti Keele Instituut. Eesti Keele Sihtasutus. Tallinn. Veebiversioon <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.
- Frick, Maria 2003.** Kaksikielistä rääkkimisistä: koodinvaihdosta tartonsuomalaisten sähköposti- ja kasvokkainkeskusteluissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston

suomen kielen laitos.

- Frick, Maria 2008.** Morphological Integration of Estonian Lexical Elements in a Finnish Language Base. Proceedings of CLIE-2008. Aeternitas Publishing House. Alba Iulia.
- Frick, Maria 2009.** Suomi-viro-kaksikieliset yhdyssanat. Folia Uralica Debreceniensia. Debrecen University Press 16, 3–23; <http://mek.oszk.hu/08600/08658/08658.pdf>. Vaadatud 26. mail 2014.
- Frick, Maria 2013.** Emergent Bilingual Constructions. Finnish-Estonian Codeswitching in Interaction. Doctoral thesis. University of Helsinki, Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies.
- Haugen, Einar 1950.** The analysis of linguistic borrowing. – Language, 26/2, 210–231.
- Haugen, Einar 1969 [1953].** The Norwegian language in America: A study in bilingual behavior. Kordustrükk. Bloomington: Indiana University Press.
- Igav, Reet 2013.** Inglise-eesti koodikopeerimine Facebooki vestlustes. Magistritöö. Tallinna Ülikool, Eesti ja keele ja kultuuri instituut.
- Jessner, Ulrike 2006.** Linguistic awareness in multilinguals: English as a third language. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Johanson, Lars 1993.** Code-copying in immigrant Turkish. Immigrant languages in Europe. Eds. Guus Extra & Ludo Verhoeven. Clevedon & Philadelphia & Adelaide, 197–221.
- Johanson, Lars 1999.** The dynamics of code-copying in language encounters. Language encounters across time and space. Eds. Brendemoen, Bernt & Lanza, Elizabeth & Ryen, Else. Oslo: Novus Press. 37–62; http://www.turkiclanguages.com/www/Johanson_Dynamics.pdf. Vaadatud 5. mail 2014.
- Johanson, Lars 2002.** Contact-induced change in a code-copying framework. – Language changes. The interplay of Internal, External and Extra-Linguistic factors. Ed. Mari C. Jones, Edith Esch. Contributions to the Sociology of Language 86.

- Berlin-New York: Mouton de Gruyter, 285–313.
- Jørgensen, Jens Norman 2008.** Languaging. Nine Years of Poly-Lingual Development of Young Turkish-Danish Grade School Students. Vol. 1. Copenhagen Studies in Bilingualism, The Køge Series (K15). Copenhagen: University of Copenhagen, Faculty of Humanities.
- Kazatšenko, Kristina 2011.** Eesti-vene koodikopeerimine Kohtla-Järvel ilmuvas ajalehes Põhjarannik / Severnoje Poberežje. Bakalaureusetöö. Tallina Ülikool, Eesti keele ja kultuuri instituut.
- Kataja, Annukka 2001.** Koodivahetus Tartu soomlaste keeles. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) õppetoolis.
- Kikas, Reelika 2010.** Soome keele mõjud kahe teise põlvkonna soome eestlase eesti keeles. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, eesti ja üldkeeleteaduse instituut; http://www.murre.ut.ee/arhiiv/naita_pilt.php?materjal=kasikiri&materjal_id=D1616&sari=D. Vaadatud 25. oktoobril 2013.
- Kostenko, Anne 2008.** Vene-eesti koodivahetus kui vene üliõpilaste kõne iseloomulik joon. – Õppijakeele analüüs: võimalused, probleemid, vajadused. Toim. Pille Eslon. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 130–136.
- Laanekask, Heli 2002.** Koodivahetuse grammatikast Koidula kirjades Kreutzwaldile. – Lähivertailuja 12. Toim Reet Kasik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 41–56.
- Matras, Yaron 2009.** Language Contact. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Mets, Mari, Kristiina Praakli 2007.** Suhtlusvõrgustikud kui üks võimalus tõlgendada võrukeste keelelist käitumist. – Keel ja Kirjandus 10, 799–817.
- Myers-Scotton, Carol 1993.** Duelling Languages: Grammatical Structure in Codeswitching. New York: Oxford University Press.
- Paljasma, Veronika 2012.** Prantsuse-eesti koodikopeerimine blogides. Magistritöö. Tallinna Ülikool, Eesti keele ja kultuuri instituut.
- Poplack, Shana 1980.** Sometimes I'll start a sentence in Spanish Y TERMINO EN

- ESPAÑOL: toward a typology of codeswitching. *Linguistics* 18: 581–618.
<http://www.sociolinguistics.uottawa.ca/shanapoplack/pubs/articles/Poplack1980a.pdf>
 . Vaadatud 4. mail 2014.
- Post, Eveli 2012.** Soome keele mõjud Helsingis elavate eesti laste eesti keele kasutuses. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, eesti ja üldkeeleteaduse instituut;
http://www.murre.ut.ee/arhiiv/naita_pilt.php?materjal=kasikiri&materjal_id=D1616&sari=D. Vaadatud 25. oktoobril 2013.
- Praakli, Kristiina 2003.** Koodivahetusest Tampere eestlaste keele näitel. – Viro ja suomi: kohdekielel kontrastissa. *Lähivertailuja* 13. Toim. Pirkko Muikku-Werner, Hannu Remes. Joensuu: Joensuun yliopistopaino, 276–286.
- Praakli, Kristiina 2008.** Eestlased ja eesti keel Soomes. – *Lähivertailuja* 18. Toim. Helle Metslang, Riho Grünthal. *Uralica Helsingiensia* 1. Helsinki: Helsingin yliopisto, 158–176.
- Praakli, Kristiina 2009.** Esimese põlvkonna Soome eestlaste kakskeelne keelekasutus ja koodikopeerimine. Väitekirj. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus;
http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/10505/praacli_kristiina.pdf.
 Vaadatud 25. oktoobril 2013.
- Praakli, Kristiina, Jüri Viikberg 2010.** Väliseesti keele uurimisest. Eestlased ja eesti keel välismaal. Tallinn: Pakett; <http://www.eki.ee/books/eekv/EEKV.pdf>. Vaadatud 25. oktoobril 2013.
- Roosileht, Helina 2013.** Inglise-eesti koodikopeerimine blogides. Magistritöö. Tallinna Ülikool, Eesti keele ja kultuuri instituut.
- Schatz, Henriette 1989.** Code-switching or borrowing of English elements in the Dutch of Dutch-American immigrants. *ITL Review of Applied Linguistics* 83–4:125–162.
- Schvarts, Sirli 2011.** Saksa-eesti koodikopeerimine suulises suhtluses ühe Tallinna mikrokogukonna näitel. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool, Eesti keele ja kultuuri instituut.
- Zabrodskaia, Anastassia 2005.** Vene-eesti koodivahetus Kohtla-Järve vene

emakeelega algkoolilastel. Tallinna Ülikooli eesti filoloogia osakonna toimetised 6. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Zabrodskaia, Anastassia 2009. Russian-Estonian language contacts: grammatical aspects of language use and change. Doktoritöö., Tallinna Ülikool, Eesti Keele ja Kultuuri Instituut) Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus; <https://www.etis.ee/portaal/tTpublikatsioonidVaata.aspx?VID=277294&PersonVID=37362&lang=&FromUrl0=isikuPublikatsioonid.aspx>. Vaadatud 4. mail 2014.

Tartu Ülikool arvutilingvistika uurimisrühma suulise kõne transkriptsioonimärgid; <http://www.cl.ut.ee/suuline/Transk.php?lang=et>. Vaadatud 15. mail 2014.

Thomason, Sarah, Terrence Kaufman 1988. Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics. Berkley: University of California Press.

Torn, Reeli 2002. Code-switching as a psycholinguistic mechanism of borrowing: a study of Estonian-English code-switching in the language of Estonian IT specialists. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli inglise filoloogia õppetoolis.

Vaba, Marja 2010. Inglise-eesti koodikopeerimisest Skype'i Tallinna kontori kahe vestlusgrupi näitel. Magistritöö. Tallinna Ülikool.

Verschik, Anna 2002. Koodivahetus ja eesti keeleteadus. – Teoreetiline keeleteadus Eestis. Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 4. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 287–296.

Verschik, Anna 2004. Koodivahetus meil ja mujal. – Keel ja Kirjandus 1, 25–46.

Verschik, Anna 2007. Keelekontaktid, laenatavus ja verbi kopeerimine eestivene keelevariandis. – Keel ja Kirjandus 5, 357–377.

Verschik, Anna 2008. Emerging bilingual speech – from monolingualism to code-copying. London: Continuum.

Verschik, Anna 2010. Keelekontaktid ja kontaktidest johtuvad keelemuutused. Eestlased ja eesti keel välismaal. Tallinn: Pakett.

Verschik, Anna 2012. Keelekontaktide uurimise võlu (ja kasu). – Keel ja Kirjandus 8-

9, 658 – 673.

Viikberg, Jüri 1989. Koodivaetus ja Siberi eestlased. Lähtekohti. – Keel ja Kirjandus nr 4, lk 202–205; <http://www.eki.ee/books/eekv/EEKV.pdf>. Vaadatud 25. oktoobril 2013.

Weinreich, Uriel 1953. Languages in contact: findings and problems. London: Mouton.

Code-Copying in Oral Conversations of Parisian Estonians

Summary

The field of multilingualism and especially contact-induced language change (CILC) is characterised by varied yet inconsistent terminology which can denote different things in the work of different researchers. The thesis supports the idea that language change is initiated within and by the speaker, and therefore follows the micro-sociolinguistic approach.

The aim of the present research paper is to observe instances of code-copying in oral conversations of Parisian Estonians. It is based on fieldwork conducted by the author in Paris from February 28th till March 17th 2014 in the form of participant observation. Audio recordings were made of casual social gatherings among the interlocutors and semi-structured interviews between the researcher and interlocutor.

The set hypothesis was that there are multilingual aspects in the speech of Parisian Estonians but rather in the form of code-copying than code-alternation. In other words, elements of one code (model code) are inserted in the speech of another code (basic code) which means there is no change or shift from one code to the other. What is more, global copies were to be found the most.

The analysis is based on the descriptive code-copying framework of Lars Johanson which sets no constraints on language change occurrences. The fundamental view of the theory is that copies are never originals: it is the copies of another code that are inserted into the basic code and through the process become part of the basic code and might receive some sort of adaption (phonological, morphological, etc.). The strongpoints of the code-copying framework lie in its holistic approach which means that all CILC

phenomena can be analysed in one single paradigm. The framework distinguishes between three types of copying: global copying, selective copying and mixed copies which only differ in the amount of copying.

Global copies are inserted into the basic code as a whole block, with all its properties. This category mostly included nouns, some adjectives, two verbs, a few multiword phrases and also pragmatic particles. The reason for copying globally was mainly due to semantic specificity which entails culturally specific notions or vocabulary mainly used in French by the interlocutors (at work, school, etc.). Global copies were used for citations and imitations as well. The author also noticed instances where the global copy was necessary to avoid confusion (where the Estonian equivalent would not have sufficed), and there were also examples where not only the global copy was inserted but the two codes were combined to stress something, which shows the full use of one's linguistic repertoire.

Next in occurrence frequency were selective copies which copied only some properties of the model code item: semantic (meaning and connotation), material (pronunciation, stress, intonation), frequential (the frequency of use of a model code construction affects the usage frequency of a similar basic code construction, to more/less frequent) and combinational (word order, government, new rules in morphosyntax) properties. Here multiword phrases (with nouns, adjectives, adpositions), including analytic verb forms common in French were copied. It was observed, however, that often selective copies were a combination of several of these properties at the same time.

Mixed copies are constructions of a selective copy that consists of at least one global copy. Only two were found in this research, both of which were multiword nouns, but the possible reasons for their production were difficult to deduct. It could have been influenced by the need to vary the speech or adjust it to become more similar to the basic code since the two mixed copies occurred in the same context where many global

copies were already present.

Having observed code-copying in oral conversations of Parisian Estonians it can be said that a multilingual speaker has a diverse and complex linguistic repertoire which they use according to the social context. The repertoire enables efficient communication because the copies often have a very specific meaning which will be lost if the copy is not inserted. In other words, the basic and model code work together in such a way that the multilingual speaker can express themselves to full extent and say everything that is needed to say.

Lisad

Lisa 1. Keelejuhtide arutelusid semantikast

Siin on näidetena toodud kaks arutelu välitöödelt, kus keelejuhid arutavad sõnade tähenduste üle. Kuna tegu on keelejuhtide aruteluga, on autentsuse huvides ka tõlked ära jäetud näidete järel.

Bourgeois

Siin näites on näha, et kui keelendil *bourgeois* on keelejuhtide peas oma tähendus ja kaastähendus olemas, siis eesti keelde võib seda tõlkida mitmeti ning neil tõlkevastetel *väikekodanlik* või *snoob* on ka omad konnotatsioonid ja laiem tähendus kui sõnal *bourgeois*.

K: a minu arust mis on väga prantslaslik võibolla kõik nii ei tee aga see on see variant et lapsed ju söövad enne vata mõnedes peredes see on võibolla aint snoobidel nimodi aga noh see kus ma lapsehoidja olin seal oli küll et lapsed sõid mingi seitse või pool kaheksa onju-

J: a kuidas sa tõlgiksid ee sa ütlesid e see *bourgeois*?

K: hmm

J: (ehk=sis) väikekodanlik sis Eestis vä

K: hm-jah

KKP: vist on aga kasutatakse vist seda eest- seda ven- pff seda
[prantsuskeelset] ((naerab))

J: [prantsuskeelset]

K: jah (.) mina ütlen lihtsalt 'snoobid' ((J ja KKP naeravad))

J: [snoobid] ((kordab omaette))

K: [mõnede] kohta kõik need kõik ei ole aga noh see kus ma olin olid täielikud snoobid

Tarte vs gâteau

Siin näites arutleme kahe keelejuhiga sõnade *tarte* ja *gâteau* tähenduse ja eesti vastete üle. Kui vahepeal on palju segadust, siis tegelikult lõpus selgub, et keelejuhid mõtlevad sõna *tarte* all ikkagi samasugust magustoitu prantsuse keeles, aga eesti tõlkega ei olda päris ühel nõul. Eks eesti keeles on ka sõnadel *kook*, *pirukas* ja *tort* eri inimestel eri tähenduseseosed.

L: mul on jumala tühi seekord ((külmkapp)) sest ma käin söömas koolisööklas kogu aeg
KKP: seal *Crous'*is) vä

L: ja(h) (.) ma kogu *crousitan* ((krussitan)) niivõrd hea toit kule ma sain täna
sidrunikoogi nagu ((teeb heakskiitva “muahh” suu ja sõrmedega))

K: *tarte au citron* see-

L: jaa ja ma olin nii õnnelik et ma hüppasin rõõmust kõik vaatavad nagu mingi imelik
@tarte au citron tarte au citron!@ nagu kõik mingi et *@õhh*, mis tal hakkas nagu
issand jumal ebanormaalne “ ((naerab))

/../

K: minu lemmik on vaarikapirukas [seal on suuuured] magusad vaarikad alati peal

L: [seda ma pole kunagi saanud]

L: [vaarikapirukas kule ma] pole näind ka seda

KKP: [ma vist pole ka saand]

K: *tarte aux framboises*=aga seda ei ole kogu aeg või=noh meil seda kogu aeg ei ole

/../

K: sidruni oma ei ole meil vist .. mingit sidruni- pirukat

L: pirukat kül-mmina tean ainult sidrunikooke ja ma söön muidu ainult ühte jogurtit
pidLalt see on sidruni- \$mul on kõik sidruni teema\$ et muid ka aga just sidrun on mu
südame vallutand

K: ta ei ole ju kook tegelt ta ei ole pirukas ka ja ma ei tea kuidas tõlkida eesti keelde
'tarte' ((naerab))

L: *tarte* on (.) tort ta nüüd küll ei ole aga

KKP: vist on siis ikka kook äkki

L: ikka ütled ju kook

KKP:[või pirukas võibolla]

K: [*gâteau godoo*-] *gâteau* on nagu kook minu arust rohkem

L: jaa aga *tarte* ikkagi kook noh- kuidas sa nüüd ütled seda siis

KKP: no kook kasutame paljude asjade kohta vist

L: no just

KKP: ma arvan et selle põhiõunakoogi ((vihjates *tarte tatin'*ile)) kohta ka

L: ikkagi ütled kook sellepärast et-

K: /../ ütlevad *tarte aux pommes* ka või no see on see kui sul on tainas all ja mingid
asjad peal põhimõttelt et noh see on siis *tarte* ehk siis pirukas või noh ma=i=tea /../
ma=i=teagi eesti keeles vist ei olegi sellist sõna välja mõeldud ((väike naer, ka L))

KKP: ma ei tea jah (.) ja minu jaoks tort on põhiliselt ongi alati need mis on need

siuksed nikerdustega ja=mis=iganes sellised ee
 K: uhkemad
 KKP: jajah
 L: nikerdustega asjad ja
 KKP: jogurti või=mis=iganes või mingi noh siuksed (...) kreemide ja asjadega
 K: mhmh siuksed ilusad
 /---/
 K: aga kas see mis sa täna said oli siuke lapik või tal oli ka see *meringue* peal ja ta oli siuke kohev
 L: ei olnd üldse ((naerab)) see ei olnd see lapik vaid see oli hoopis see no nagu on kook nagu ümmargune kook kus on lõigud lõigatud..
 K: a ta oli nagu šokolaadi oma sama tekstuuriga
 L: ja(h)
 K: aga lihtsalt sidruni oma vä
 L: just
 /../
 K: siis ta ei olnd ikkagi *tarte* siis ta oli ikkagi *gâteau*
 L: *gâteau* vä
 K: jah
 KKP: ((naerab)) aha okei
 K: ma ütlen *tarte* on see kus sul ((L naerupursatus)) on põhi ja siis sul on puuviljad seal peal
 L: ei aga seal oligi põhi aga see/seal oli sidrunikreem peal sad=aru
 KKP: jah see kreemi asi et kas see siis on nagu kohupiimakoogi moodi
 L: jah see sidrunikreem on peal aga ta on see on see hull põhi mis hüppab igale poole
 K: aa siis ta ei ole nagu *gâteau* või *gâteau* šokolaadi(ga)
 L: siis ta on *tarte* ikkagi
 K: siis ta on ikkagi vist *tarte* ooi nii keeruline
 L: aga ta on lihtsalt lõigatud nii et ta ei ole ümmargune selles mõttes
 K: ei nad on ju alati lõigatud
 KKP: jajajajah
 L: või noh
 K: keegi ei saa ju tervet kooki omale
 L: ei vata vahel on need pisikesed *boulangerie*'des on need pisikesed sellele ütled ka ju *tarte* onju
 K: *tartelette*
 L: a vot jah 'koogikene' ja
 K: väiksekene, väike pirukakene

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kärt-Katrin Pere,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

KOODIKOPEERIMINE PARIISI EESTLASTE SUULISTES VESTLUSTES,

mille juhendaja on Renate Pajusalu,

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **27. mail 2014**